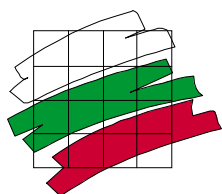

СЕРИЯ КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ

БЪЛГАРИЯ – ИКОНОМИЧЕСКИ ОБЗОР 1997 г.

***АГЕНЦИЯ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ
АНАЛИЗИ И ПРОГНОЗИ***

ул. „Аксаков“ 31, София 1000, България

© **Агенция за икономически анализи и прогнози 1998**

1000 София, ул. "Аксаков" №31

тел.: 980 04 84, 980 24 74

факс: 981 33 58, 980 93 22

e-mail: aecd@ttm.bg

Всички права запазени.

Никакви части от тази публикация не могат да бъдат репродуцирани, съхранявани (запаметявани) или разпространявани чрез електронни системи, фотокопиране или чрез други способности без предварителното изрично писмено съгласие на Агенцията за икономически анализи и прогнози.

ISSN 0861-6345

Оценката на макроикономическата конюнктура е направена въз основа на данните за състоянието на българската икономика и на мерките на стопанската политика до октомври 1997г. включително.

Позоваването на публикацията на АИАП "ГОДИШЕН КОНЮНКТУРЕН ОБЗОР" при препечатване на информация е задължително.

Повечето от европейските страни в преход успяха да стабилизируют икономиките си и създадоха условия за икономически растеж. България попадна в капана на високата и нестабилна инфлация, зацikli в усилията си да стабилизира икономиката си. Спадът в икономическата активност продължи и след 1991г., инфлацията се ускори през 1996г. до 121% (от 62% през 1995г.) и достигна хиперинфлационни равнища в началото на 1997г.

Факторът, който изостри икономическата криза у нас в края на 1996г. и началото на 1997г. беше политически – липсата на доверие в правителството. Затова разрешаването на политическата криза през февруари 1997г., назначаването на служебно правителство от президента на Републиката и приемането на решение за провеждане през април на избори за Народно събрание доведоха почти моментално до преустановяване на развитието на икономическата криза. Първите признаци на финансова стабилизация се появиха през март. Обезценяването на лева се преустанови и валутният курс от 3000 лева за долар в средата на февруари спадна на 1589 лева в края на март, месечната инфлация от 242.7% за февруари намалена на 12.3% през март. Външни фактори, които повлияха благоприятно за преодоляване на финансовата криза, бяха преговорите за ново споразумение с Международния валутен фонд (МВФ), предоставянето на спешни заеми от МВФ, Световната банка и помощите от Европейския съюз. Приключването на няколко крупни приватизационни сделки също съдейства за приток на финансови ресурси в страната и за подобряване на ликвидността в икономиката.

Мерките, предприети в икономическата политика след февруари и особено след изборите през април, промениха радикално икономическата среда в страната и консолидираха успеха от следшоковата стабилизация.¹ Основният фактор, който действа като мощен стабилизатор от средата на годината, е промяната в принципите на функционирането на централната банка, а неговото действие се допълва от подобрения контрол върху състоянието и кредитната политика на търговските банки, консерватизма в провежданата фискална политика и политиката на доходите. Създадоха се необходимите условия за прекъсване на цикличността в усилията за макроикономическа стабилизация и за извеждане на икономиката на траекторията на икономическия растеж.

В представения обзор се прави анализ на характера на постигнатата финансова стабилизация (раздел I) и на факторите, които допринесоха за нея (раздел II). Анализът на икономическите процеси през 1997г. позволява да се направи заключението, че прилаганата смес от инструменти на икономическата политика е в състояние да поддържа стабилизацията и през 1998г.

В раздел III се поставят проблемите на икономическия растеж. Продължителното действие на високата и нестабилна инфлация и отлагането на приватизацията промениха съществено структурата на икономиката в сравнение с изходното ѝ състояние от 1990г. в посока към доминиране на отрасли и дейности с ниска ефективност. Икономическият растеж е постижим при условие, че доверието в дългосрочността на стабилизацията се запази и се ускори реструктурирането на икономиката чрез приватизация. □

---

¹ В полугодишния икономически обзор на Агенцията са представени подробностите от предприетите мерки в икономическата политика от служебното правителство след февруари 1997 г.

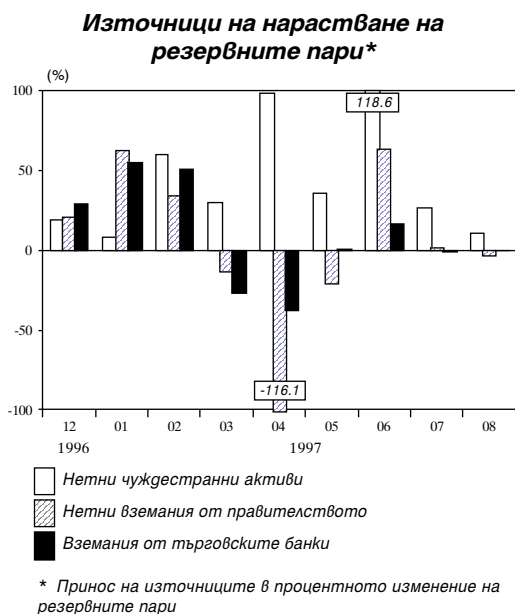

I. Финансовата стабилизация през 1997г.

Новият закон за Българската народна банка и търговските банки – въвеждане на твърдите бюджетни ограничения

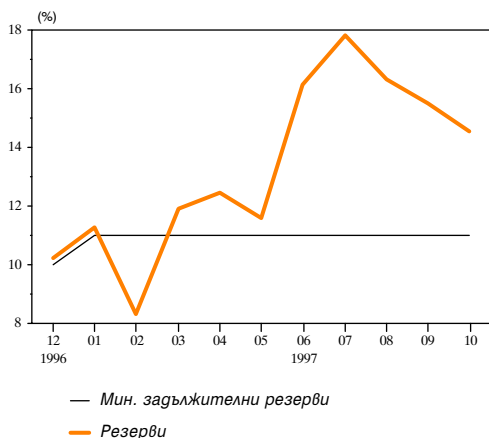
Новият Закон за Българската народна банка, приет от Народното събрание на 5 юни 1997г., промени функциите на институцията, както и инструментите, с които централната банка влияе върху паричното предлагане. От традиционните инструменти на паричната политика БНБ може да използва само определянето на равнището на минималните задължителни резерви, които банките са длъжни да държат при нея, а емисията на пари зависи от динамиката на валутния резерв на централната банка (емисионното управление на БНБ функционира на принципите на валутен съвет). Според закона основните функции на БНБ са следните:

- БНБ не може да участва в операции на открития пазар (чл.56 от Закона за БНБ);
- БНБ не може да кредитира държавата или държавни институции освен при кредити за сметка на покупка на специални права на тираж от МВФ (чл. 45 от Закона за БНБ);
- БНБ не може да предоставя кредити на търговските банки, освен в случай на системен риск за банковата система, при това само до определен размер, за срок не по-дълъг от три месеца и при наличие на пълно обезпечение със залог на злато, чуждестранна валута или други подобни бързо ликвидни активи (чл. 33 от Закона за БНБ);
- БНБ гарантира свободния и неограничен обмен на левове в германски марки и обратно по фиксиран валутен курс от 1000 лева за марка (чл. 29 и чл. 30 от Закона за БНБ);

Източник: БНБ

Резерви на търговските банки съпоставени с минималните задължителни резерви, определени от БНБ

Източник: БНБ, АИАП

- БНБ е глъжна да държи достатъчно количество резерви в чуждестранна валута, с които да покрива своите парични задължения, т.е. банкнотите и монетите в обръщение, плюс салдата по сметки, притежавани от други лица в БНБ, с изключение на сметките на МВФ (чл. 28 от Закона за БНБ).

Най-съществено е изменението, което законът налага върху принципите на емисионната политика на БНБ, които изискват запазване на пълно валутно покритие на общата сума на паричните задължения на БНБ, включени в пасивите на емисионното управление на банката. След решението за въвеждане на валутен съвет и практическото приложение на някои от принципите му още от март 1997г. динамиката на нетните чуждестранни активи по баланса на емисионното управление на централната банка се превърна в основен източник за нарастване на резервните пари.

Финансовата криза от края на 1996г. и началото на 1997г. до голяма степен бе свързана с несъвършенствата на действащата нормативна уредба на банковия сектор и ефективността на банковия надзор. Промените в новия Закон за банките от юни 1997г. са насочени към засилване на надзора от страна на БНБ над търговските банки и осигуряване на по-добра защита на интересите на кредиторите и вложителите. Посъществените промени се състоят в следното:

- Ускори се процедурата по обявяване в несъстоятелност и ликвидация на неплатежоспособни банки. Отнемането на лицензията за банкова дейност подлежи на неза-

бавно изпълнение и не може да се обжалва (чл. 21 от Закона за банките).

- Предоставени са по-големи правомощия на управление „Банков надзор“ във връзка с назначаването на ръководни кадри в банките, упражняването на контрол върху решенията на управителните органи на банките и върху собствеността и разпределението на акционерния капитал.

- Режимът на отпускане на кредити става по-строг, като отпадна възможността за предоставяне на големи кредити по еднолично решение на член на управителния съвет или на съвета на директорите.

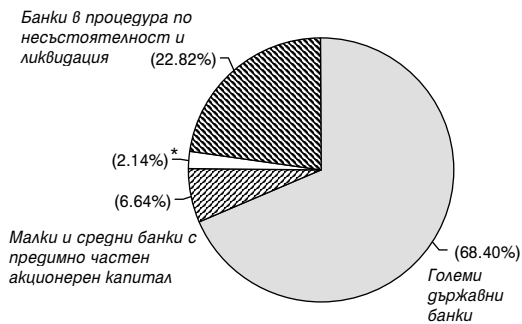
- Завишени са критериите и изискванията за издаване на лицензи за извършване на банкова дейност както от местни банки, така и от клонове на банки.

- Банките се задължават да предоставят информация за своето финансово състояние, като публикуват на всеки шест месеца най-малко в един централен всекидневник счетоводен баланс и отчет за приходите и разходите (чл. 56 от Закона за банките).

След като 17 банки бяха поставени в изолация поради отрицателна нетна стойност, през 1997г. 13 от тях бяха обявени в несъстоятелност. Капитализацията на банките се подобри като общата капиталова адекватност към 30 юни 1997г. беше 8.3% за големите държавни банки и 18% за малките и средни банки с преобладаващ частен акционерен капитал. През септември капиталовата адекватност за цялата банкова система достигна 18.6%.

От средата на 1997г. ликвидността на банките се подобри. Общо за банковата сис-

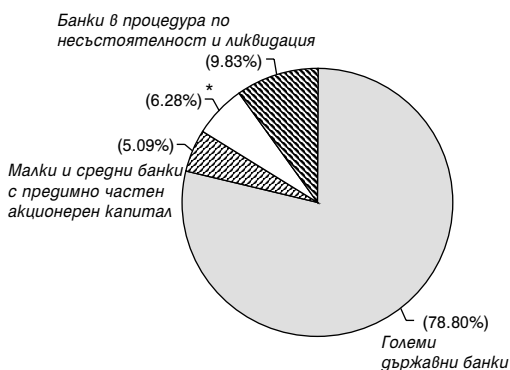
Разпределение на активите по групи банки
(към 31.12.1996 г.)

* Банки с преобладаващ чуждестранен акционерен капитал и клонове на чуждестранни банки

Източник: БНБ, АИАП

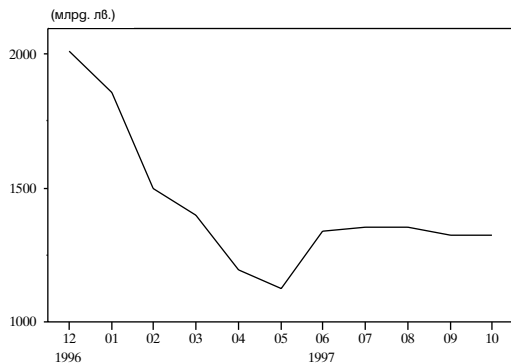
Разпределение на активите по групи банки
(към 31.10.1997 г.)

* Банки с преобладаващ чуждестранен акционерен капитал и клонове на чуждестранни банки

Източник: БНБ, АИАП

Реално изменение на вътрешния кредит при цени и валутен курс от декември 1996 г.

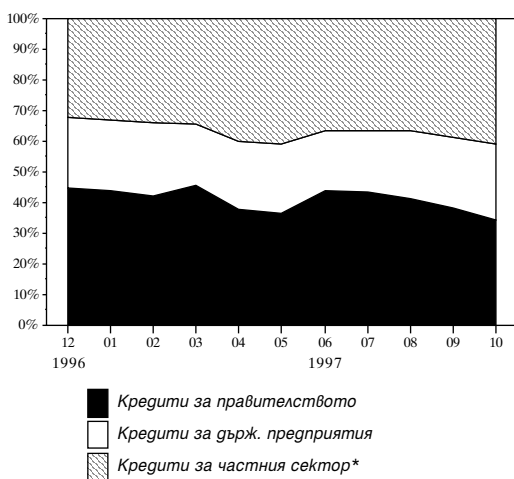

Източник: БНБ, АИАП

тема към юни 1997г. показателят „парични средства/привлечени средства от нефинансови институции“ беше 26%, а показателят „парични средства/общо привлечени средства“ – 16%. Измени се и съотношението между задължителни и общи резерви на банките по сметките им в БНБ.

С продажбата на 2/3 от капитала на ОББ на чуждестранни инвеститори започна структурната реформа в банковия сектор, насочена към минимизиране на държавното участие в капитала на банките с цел по-ефективното им управление. Ниският дял на частните търговски банки е свързан с обявяването в несъстоятелност на голяма част от тях. Структурата на банковата система се измени и в посока към увеличаване на банките с преобладаващ чуждестранен акционерен капитал и чуждестранните банков клонове: техният дял се увеличи от 2.14% в края на 1996г. на 6.28% в края на октомври 1997г.

Структура на вътрешния кредит

* Включително за населението и небанковите фин. институции

Източник: БНБ, АИАП

По-строгият контрол върху банковата система и високите изисквания по отношение на кредитната политика на банките и страхът им от натрупването на нови необслужвани кредити се отрази върху динамиката на вътрешния кредит – той още не е достигнал равнището си от 1996г. Положителна тенденция е свиването на кредитите за правителството в полза на неправителствения сектор и преди всичко за частния сектор.

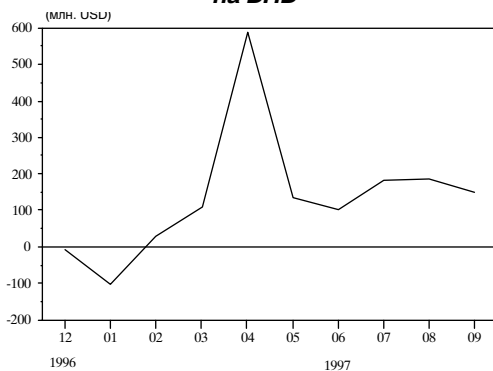
Успехът на стабилизацията – снижаване на лихвения процент

Понижаването на лихвените равнища се превърна в ключов проблем на икономическото развитие след 1991г. Всички опити за намаляване на основния лихвен процент чрез административни мерки водеха до финансова дестабилизация и скок в равнището му. Едва след промените в паричната политика от юли 1997г. стана възможно снижаване на лихвения процент до нормални равнища.

От януари 1997г. БНБ промени методиката за определяне на основния лихвен процент, като го обвърза с доходността на първичните аукциони на държавните ценни книжа, т.е. основният лихвен процент започна да се формира на пазарен принцип в зависимост от търсенето и предлагането на държавен дълг. От 27 ноември 1997г. бяха въведени технически промени в процедурата по обявяване на основния лихвен процент от БНБ с цел отстраняване на всякакво съмнение за административно определяне на лихвата от централната банка – тя започна да се обявява на базата на постигнатата на всеки първичен аукцион средна годишна доходност по тримесечните ДЦК, като влиза в сила автоматично в деня на емисията и е в действие до датата на следващата емисия на тримесечни ДЦК.

Подобрената ликвидност във финансовата система под действието на фактори, които не са свързани с равнището на лихвения процент, спомогна за бързото му снижаване особено след юли. Притокът на пари в банковата система включваше: първо, помощи и заеми от международните финансови институции; второ, положителен търговски баланс; трето, постъпления от

Изменение на валутните резерви на БНБ

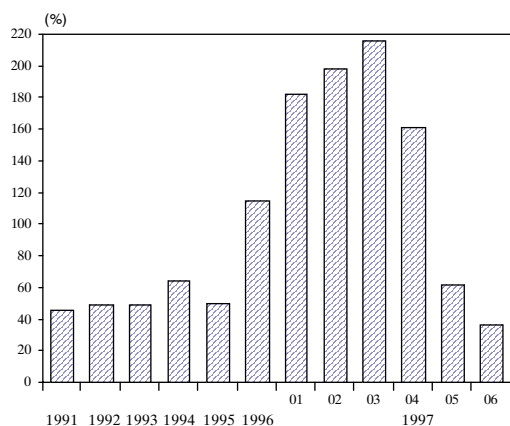
Източник: БНБ, АИАП

приватизацията; четвърто, отрицателни нетни емисии на държавни ценни книжа; пето, увеличение на депозитите в банковата система.

Заеми от международни финансови институции и приходи от приватизацията, отнесени към нетни емисии на ДЦК

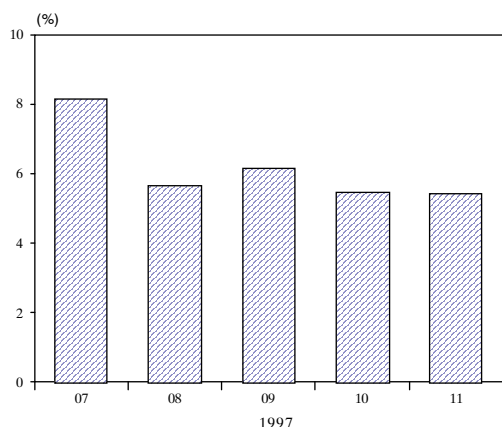
млн. лв.	01.97	02.97	03.97	04.97	05.97	06.97	07.97	08.97	09.97
Официални заеми	-2759	-16569	-18270	-11155	-4547	15811	8666	55536	-13045
Ползвани кредити от МВФ, нето	-12876	-11046	-29550	251434	-2823	0	223837	143273	0
Приходи от приватизация	1481	5049	2062	3342	226904	82040	45240	3243	11122
Нетни емисии на ДЦК (вкл. платени лихви)	-2349	-10009	123787	98471	35316	-132418	-14748	-57154	-30336

Динамика на основния лихвен процент (годишен лихвен процент)

Източник: БНБ

Динамика на основния лихвен процент след 1 юли 1997г. (годишен лихвен процент)

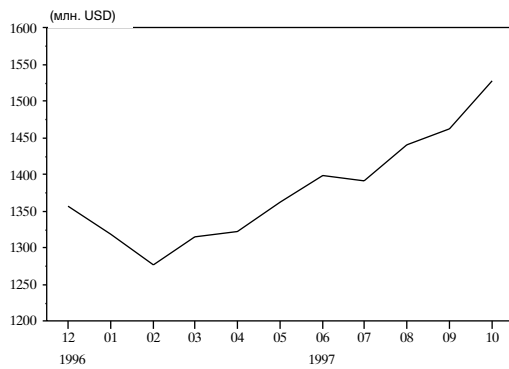

Източник: БНБ

Значението на първите три фактора е отразено в промените, които настъпиха в паричните потоци по платежния баланс през 1997г. в сравнение с 1996г. Общият баланс за периода януари – септември 1997г. е положителен в размер на 982.9 млн. USD, при недостиг от 808.1 млн. USD за същия период на миналата година. Значителният излишък в текущата сметка в размер на 496.2 млн. USD за разглеждания период се дължи на положителното търговско салдо (за същия период на миналата година текущата сметка е 65.7 млн. USD). Капиталовата сметка за периода януари – септември 1997г. също е положителна от 273.4 млн. USD при дефицит от 748.1 млн. USD за същия период на миналата година.

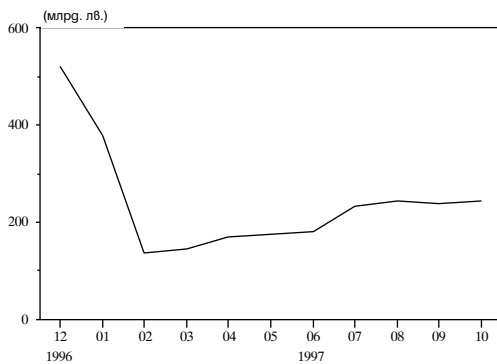
Благодарение на значителните излишъци по текущата и капиталовата сметка, както и на полученото нетно финансиране от МВФ в размер на 333.6 млн. USD, БНБ успя да увеличи валутните си резерви с 1380.3 млн. USD. Най-голям растеж има през второто тримесечие – 827.4 млн. USD, което

Динамика на валутните депозити

Източник: БНБ, АИАП

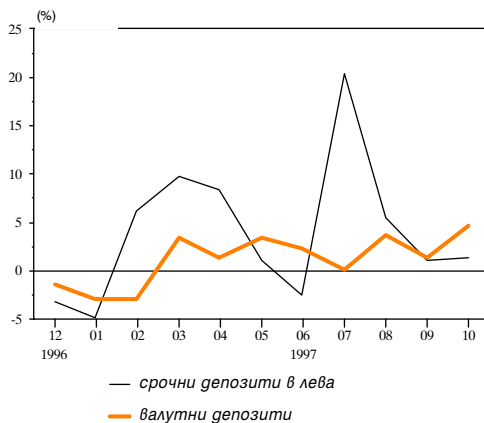
Реално изменение на левовите депозити *

* при цени от декември 1996 г.

Източник: БНБ, АИАП

Месечно изменение на валутните и на срочните левови депозити *

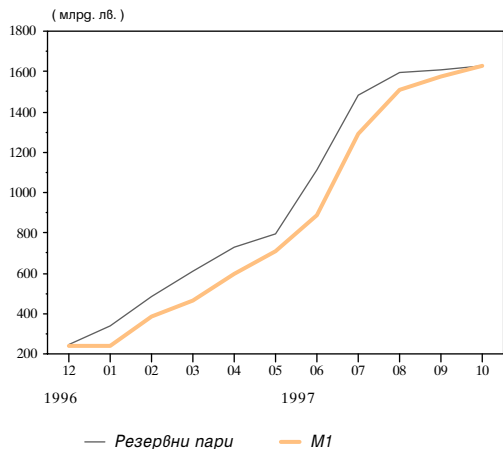
* При левовите депозити е неутрализирано увеличението, дължащо се на лихви

Източник: БНБ, АИАП

улесни въвеждането на паричен съвет, като даде възможност на БНБ да натрупа достатъчно валутни резерви, за да покрие резервните пари и да осигури ресурси за посрещане на евентуални кризи на доверие в банковата система. Към 1 юли, когато стартира валутният съвет, тези резерви бяха 1640 млн. USD или 2820 млн. DM, т.е. 136.8% увеличение спрямо декември 1996г., когато БНБ разполагаше с валутни резерви от 792.8 млн. USD. В края на ноември валутните резерви на централната банка достигнаха 4217 млн. DM.

След въвеждането на валутния съвет валутното покритие на резервните пари – банкнотите и монетите в обръщение, разплащателни сметки и депозитите на банките в централната банка, не е спадало под 230%, като в края на ноември то е 241%. Това покритие е достатъчно голямо, за да поддържа високото доверие във валутния съвет и сигурността на финансовата система. В резултат с въвеждането на принципите на валутен съвет започна силен процес на ремонетизация, т.е. увеличаване на бързоликвидните компоненти на широките пари. За периода декември 1996г. – октомври 1997г. резервните пари са нараснали с 1382.3 млрд. лева или с 558.9%. При база декември 1996г. прирастът на резервните пари беше по-нисък от инфлацията, с изключение на месец август, когато я надвиши с 6.3 процентни пункта. Докато в началото на годината структурата на резервните пари се характеризира с приблизително еднакви относителни дялове на парите в обръщение и депозитите на търговските банки

Динамика на резервните пари и паричния агрегат M1

Източник: БНБ

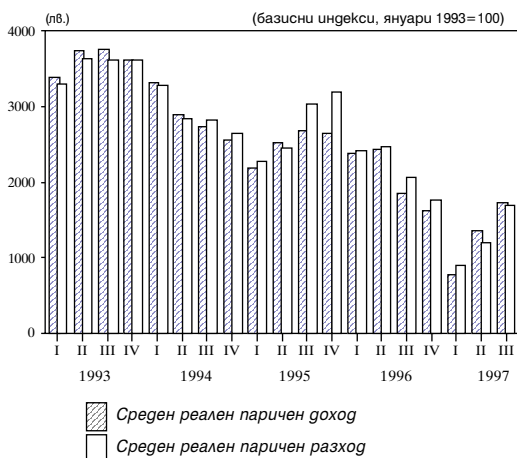
в централната банка, през октомври 1997г. съотношението се изменя до 62:38 в полза на парите в обръщение. Доверието в банковата система намери израз в започналото през март реално увеличение на левовите и валутни депозити.

В заключение, увеличението на валутните резерви на страната през 1997г. е резултат както на финансовата подкрепа отвън, така и на мерките за ускоряване на приватизацията и за възстановяване доверието към провежданата икономическа политика. Сnižаването на основния лихвен процент като следствие на увеличената ликвидност представлява най-важния успех на стабилизацията през 1997г. □

II. Фактори на стабилизацията

Котвата на доходите

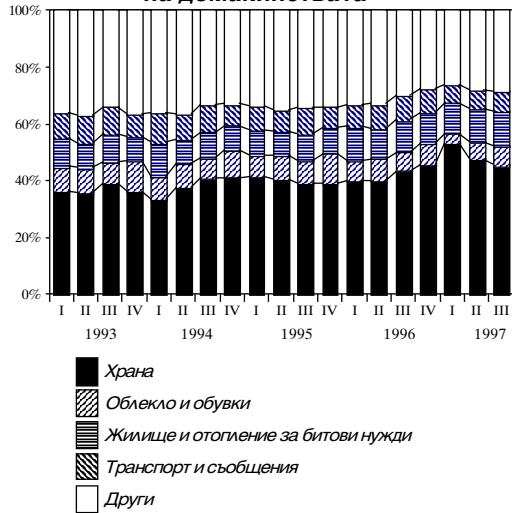
Парични доходи и разходи на лице

Източник: НСИ, АИАП

Поради високата инфлация в периода от средата на 1996г. до началото на 1997г. доходите загубиха значителна част от покупателната си сила, което се отрази веднага и върху реалното равнище на потреблението. Данните за брутния вътрешен продукт по елементи на крайно използване показват свиване на крайното потребление, което елиминира търсенето като проинфлационен фактор. Докато през първото полугодие на 1996г. крайното потребление е 90% от БВП, за същия период на 1997г. този дял е 83%. Спадът се дължи най-вече на намаляване на индивидуалното потребление – от 84% от БВП за първото полугодие на

**Структура на паричните разходи
на домакинствата**

Източник: НСИ, АИАП

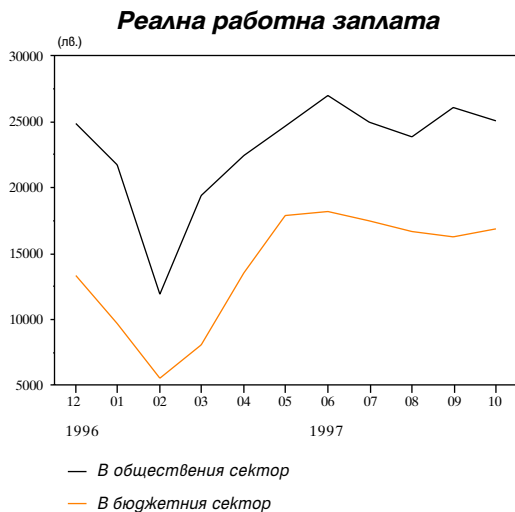
1996г. до 79% от БВП за първото полугодие на 1997г.

След февруари 1997г. процесът на компенсиране на доходите се извършваше внимателно, като се създаде механизъм, който да неутрализира евентуалното проинфлационно въздействие на доходите по линия на разходите – преди всичко в нефинансовия сектор, по линия на увеличение на бюджетния дефицит – чрез доходите, получавани през бюджета, и по линия на инфлационен натиск от страна на потребителското търсене.

Постепенното възстановяване на реалните доходи допринесе за промени в равнището на потреблението и в структурата на потреблението. Промените в равнището и структурата на потреблението не са оказвали инфлационен натиск върху икономиката. Изключение прави ускоряването на инфлацията през юли, което беше породено от либерализирането на цените на някои хранителни стоки и дефицитите, които възникнаха в предлагането им вследствие на икономическата криза.

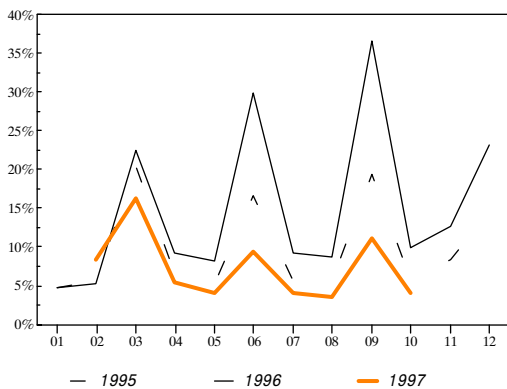
Регулиране нарастването на работната заплата в държавния сектор и бюджетната сфера

През първите два месеца на 1997г. реалната работна заплата рязко спадна и през февруари беше над два пъти по-малка в сравнение с нивото от декември 1996г. През март започна възстановяването ѝ, а през май декемврийското равнище беше вече достигнато. През следващите месеци реалната работна заплата в общественния сектор се колебаеше около едно и също ниво, като в резултат на изплащани премии в края на всяко тримесечие тя нарастваше с 5-8%.

Източник: НСИ, АИАП

Дял на изплатените средства за премии в средствата за работна заплата в промишлеността

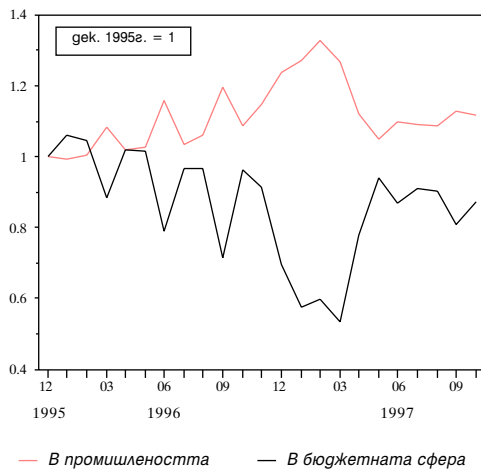

Източник: НСИ, АИАП

Диференциацията между номиналните средни работни заплати в различните отрасли на общественния сектор се увеличи в периодите на най-голям спад на нивото на реалната работна заплата. През февруари коефициентът на вариация между средните работни заплати по отрасли достигна най-високата си стойност – 0.83. През следващите месеци, когато заплатите в отраслите от бюджетната сфера бяха индексирани неколккратно, той започна да намалява и през периода май – юли се движеше в интервала 0.48 – 0.50. След юли, когато номиналните работни заплати в реалния сектор продължиха да нарастват, докато тези в бюджетната сфера бяха фактически замразени, коефициентът на вариация отново се повиши и през септември достигна 0.59. През октомври неговото ниво намалня до 0.57, което се дължи на новото индексирание на работните заплати в бюджетната сфера през месеца и спада спрямо септември на номиналната работна заплата в отраслите от реалния сектор. Номиналните работни заплати в две от основните дейности на бюджетната сфера – образование и здравеопазване – са сред най-ниските в страната. Това до голяма степен е предопределено от невъзможността на държавния бюджет да отдели достатъчно средства за необходимото функциониране на тези системи.

В началото на текущата година – времето на хиперинфлационния шок, ограниченията върху нарастването на средствата за работна заплата бяха слаби. През този период бяха обнародвани три постановления

**Изменение на относителната
работна заплата**

Източник: НСИ, АИАП

на Министерския съвет. Постановлението², прието през февруари, отмени съществуващия режим на регулиране на нарастване на средствата за работна заплата и позволи на фирмите, реализирали счетоводна печалба през първото тримесечие на годината, да образуват свободно средствата за работна заплата, като се съобразяват единствено с реализирания финансов резултат и получените приходи. Единствените ограничения, които бяха въведени, се отнасяха до изискването фирмите да са регистрирали нетно нарастване на стойността на дълготрайните материални активи в сравнение с края на 1996г. и да обслужват редовно задълженията си към държавния и общинските бюджети, както и към социално-осигурителните фондове.

Фирмите, които нямаха счетоводна печалба, но подобряваха финансовия си резултат (намаляваха загубите) можеха да увеличават средствата за работна заплата съобразно с коефициента на подобряване на финансовите резултати, ако обслужваха редовно задълженията си към държавния и общинските бюджети, както и към социално-осигурителните фондове. Това изискване трябваше да създаде натиск върху държавните фирми да извършват задължителните си плащания.

През първото тримесечие на годината почти всички фирми с преобладаващо държавно участие реализираха печалба или намалиха загубите си. Това се дължеше на бър-

² ПМС № 68, 27.02.1997

зото нарастване на цените на производител, докато разходите за дейността на фирмите се калкулираха по цени от предходни периоди³. Подобно явление бе наблюдавано и през 1996г., когато инфлацията започна да се ускорява.

През май беше приета нова наредба за регулиране нарастването на средствата за работна заплата във фирмите с преобладаващо държавно участие, която запази правото на фирмите, които са в добро финансово състояние, да образуват свободно средствата за работна заплата. Към изискванията за редовно обслужване на задълженията към бюджета и социално-осигурителните фондове беше добавено и редовното обслужване на задълженията към банковата система. През следващите тримесечия кръгът на фирмите, които свободно можеха да образуват средствата за работна заплата, беше стеснен отново, като в списъка на изискванията беше включено и редовното обслужване на задълженията към доставчиците.

Фирмите, които не отговаряха на едно или повече от поставените условия, разрешаващи свободното образуване на средствата за работна заплата, можеха да повишават средната заплата с не повече от 70% от инфлацията за страната, коригирано с коефициенти, които отчитаха подобряването или влошаването на финансовото състояние и обслужваемостта на задължени-

---

³ Тази практика е залегнала в нормативната уредба на цените за електроенергия, вода, въглища и брикети, топлоенергия, природен газ, пощенски и далекосъобщителни услуги; до месец май и за горивата.

ята на тези предприятия, както и промяната в реалната производителност на труда. През третото и четвърто тримесечие бяха предвидени различни санкции за фирмите, които неправомерно са повишили изплатените средства за работна заплата.

Основната цел на промените в режима за регулиране на средствата за работна заплата беше повишаването на финансовата дисциплина и въвеждането на твърди бюджетни ограничения, както и оттеглянето на гържавата от регулиране на доходите във фирмите с добро финансово състояние.

Данните показват, че през второто тримесечие 368 фирми (или 8.3% от всички фирми в наблюдението на НСИ) отговарят на всички изисквания, необходими за свободно определяне на средствата за работна заплата. Само 12.5% от фирмите спазват постановените ограничения. Повечето от фирмите (около 58%) са увеличили средствата си за работна заплата между 1.5 и 3 пъти в нарушение на изискванията. Вероятно причина за нарушенията е стремежът към възстановяване на реалното равнище на заплатите и твърде късното обнародване на Постановлението за регулиране нарастването на средствата за работна заплата – едва в края на второто тримесечие през май.

През третото и четвъртото тримесечие броят на идеалните фирми незначително намаля – 359 фирми (8.2% от фирмите в извадката), но около 45.5% от фирмите изпълняват условията на режима за регулиране нарастването на средствата за работна заплата. Преобладаващата част от фирмите (около 90%) увеличават средствата за

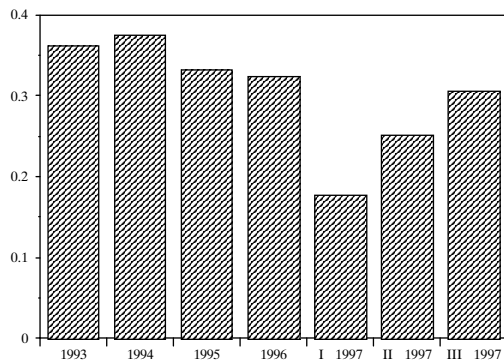
работна заплата до 2 пъти, като 70.6% от тях ги увеличават до 1.5 пъти. Нарушението на наредбата за регулиране на средствата за работна заплата се извършва чрез изплащаните премии.

Анализът на данните за приходите и разходите на нефинансовите предприятия от обществения сектор за второто и трето тримесечие на 1997г. показва, че липсва каквато и да е зависимост между нивото на изплащаната средна работна заплата и реализирания финансов резултат (печалба или загуба) в отделните предприятия. В много от губещите фирми заплатите са по-високи от средната за обществения сектор. За повечето от тях това се дължи на отрасловата им принадлежност – производства с тежки условия на труд, за които са регламентирани добавки от Кодекса на труда. За други фирми, някои от които са големи фирми-износители, това е резултат от добрите им финансови резултати през предходните години и загубата поради динамиката на ценовата структура или други причини на конкурентноспособност през настоящата година. Административното намаляване на работната заплата в тези фирми би срещнало сериозна съпротива от страна на работниците и профсъюзите. Затова е необходимо да се направят промени вътре в структурата на разходите им и в обема на продажбите, които биха им позволили да намалят и елиминират загубите си.

Изменението на работната заплата в бюджетната сфера се осъществява чрез нормативно определени коефициенти. Липсата на закон за бюджета за 1997г. през първата

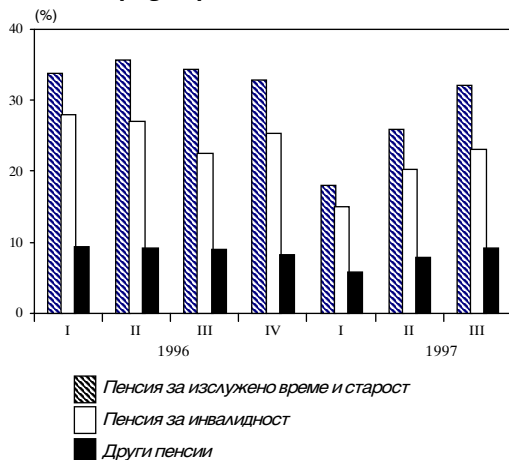
Социалните плащания

Отношение между среден разход за пенсия на един пенсионер и средна работна заплата (с премии)

Източник: НОИ, АИАП

Отношение между пенсия и средна работна заплата

Източник: НОИ, АИАП

половина на годината затрудни тяхното определяне. След въвеждането на валутен съвет, приходите в бюджета и дефицита са основните индикатори за промяна на заплатите в бюджетната сфера. Номиналното нарастване на заплатата в тази сфера за периода януари – септември 1997г. е 725%.

През първата половина на годината основен принцип при компенсирането на пенсиите бе изплащането на добавки към тях, при което диференциацията по-между им почти беше заличена – през март и април максималният размер на пенсията бе по-нисък от размера на добавките. През следващите два месеца бе повишен основният размер на пенсиите, като продължи и изплащането на добавки към тях.

През юли бе приета промяна в Закона за пенсиите⁴, според която, като база за осъвременяване на пенсиите се използваше средната работна заплата от първото тримесечие на 1997г. Тя бе два пъти по-ниска от средната заплата в страната за юли и достигането на максимално допустимия размер на индивидуалните пенсии (равен на три пъти социалната пенсия за съответния месец) бе почти невъзможно, с което се запази тенденцията на изравняване на индивидуалните пенсии.

В края на септември Конституционният съд обяви за противоконституционни ал. 1 и 2 от чл. 50 от Закона за пенсиите⁵. Така бе премахната съществуващата санкция

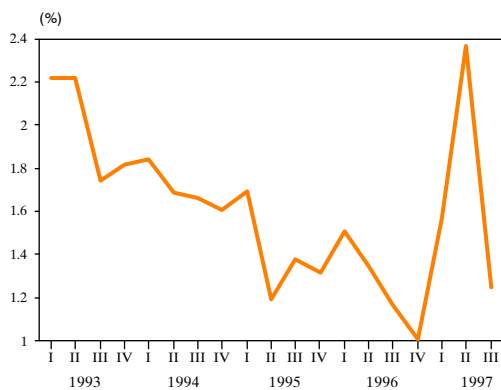
⁴ Указ N 216, 9.06.1997г., в сила от 1.07.1997 г.

⁵ Решение на Конституционния съд N 12, 25.09.1997г.

върху изплащаните за работещи пенсионери пенсии в случаите, когато доходите им по трудовия договор надхвърлят две минимални работни заплати. Тази промяна ще се отрази отрицателно върху мотивацията за доброволно увеличаване възрастта за пенсиониране, тъй като дава възможност за получаване на пенсия и възнаграждение за трудова дейност. Поради влошаващата се демографска структура изборът на най-ранната възможна възраст за пенсиониране отново ще предизвика нарастване на броя на пенсионерите и ще намали съотношението между осигуряващите се и осигурени. Вследствие, при запазване на съществуващата в момента система на пенсионно осигуряване, това би се изразило в относителен спад на равнището на пенсията или в дефицит на Националния осигурителен институт.

Поради спада в реалните доходи се наложи спешно коригиране на системата на социално подпомагане. Подпомагането на домакинствата с ниски доходи се осъществява чрез три основни механизма, определени чрез Правилника за социално подпомагане⁶ (ПСП), Наредбата за целево подпомагане⁷, Наредбата по Програмата за спешна социална помощ⁸.

Дял на социалните помощи в доходите на домакинствата

Източник: НСИ, АИАП

⁶ ПМС №119, 31.05.1997 г.;

⁷ Наредба за целево социално подпомагане на домакинствата с ниски доходи и на социални заведения на бюджетна издръжка при ползване на електрическа енергия, топлинна енергия, горива и вода за битови нужди приета с ПМС №205, 15.08.1996г., изм. ПМС 110, 20.03.1997 г., отл. с ПМС 398, 27.10.1997 г.

⁸ Наредба №1 от 11.02.1997 г. за условията и реда за предоставяне на специална социална помощ на домакинства с ниски доходи и на социални заведения на бюджетна издръжка по Програмата за спешна социална помощ, ДВ бр.17, 1997 г.

Правилникът за социално подпомагане (в сила от 1.01.1997г.) определя граница на дохода на едно домакинство, под която то има право на месечна социална помощ в размер на разликата между определения диференциран⁹ минимален доход за домакинството и сумата от личните доходи на членовете му. До началото на май бе предоставяна и допълнителна помощ от фонд „Целева социална защита“ за покриване на разходите от ползването на електрическа и топлинна енергия, както и на социални заведения на бюджетна издръжка.

През месец февруари бе приета Наредба за разпределяне на средствата от спешната социална помощ на Европейския съюз, която предоставяше специална помощ на домакинствата, обхванати вече от системата за целева социална защита. Размерът на помощта се определяше на 2 екю умножени по коефициентите за диференциран базов минимален доход според Правилника за социално подпомагане. С това се наруши принципът на подпомагане до определена граница на дохода и се подходи избирателно при разпределянето на допълнителните помощи.

За първото деветмесечие на 1997г. общо 155364 лица и домакинства са обхванати от схемите за социално подпомагане, като 61625 от тях са получавали месечни помощи. По данни на Министерството на труда и социалните грижи Програмата за спешна со-

---

⁹ Диференцираният базов минимален доход за домакинство зависи от броя на членовете, възрастта им и здравословното им състояние; Правилник за социално подпомагане, ПМС №119, 31.05.1997 г.

циална помощ е обхванала 25% от всички домакинства или 18% от населението в страната

През ноември беше приет и влезе в сила нов Правилник за социално подпомагане¹⁰. Кръгът на получаващите помощи се стесни поради промяна на коефициентите, определящи диференцирания минимален доход и изискванията към имуществото на нуждаещото се лице или семейство, както и поради изключването на социалните заведения на бюджетна издръжка. Броят на еднократните помощи за инцидентно възникнали нужди, които могат да се получат в рамките на една година, се ограничи на три. Нормативите за целево подпомагане се определят вече на база лимит за потребена енергия, а не на база норматив за жилищна площ. Според новия правилник базовият минимален доход, се определя като доход, покриващ основните жизнени потребности. Това подобрява системата на социално подпомагане, защото от пропорционално разпределяне на наличните средства на човек се преминава към определяне на необходимия размер на средствата и по-ефективното им разпределяне.

В началото на ноември 1997г. бе приета и нова Наредба за разпределяне на социалната помощ от Европейския съюз¹¹, според която размерът на социалната помощ се определя на база 4 екю за един месец, умножени по коефициентите, определени в ПСП, като тя не трябва да надвишава 20 екю.

¹⁰ ПМС №398, 27.10.1997 г.

¹¹ Наредба № 2, публикувана в ДВ 115/1997г.

Котвата на валутния курс

Важна характеристика на модела на ценообразуване, преобладавал след началото на икономическите реформи в България, е гъвкавостта на цените единствено в посока нагоре. При активизирането на проинфлационен фактор цените се повишаваха, но не спадаха след отшумяването на фактора. Причината беше недоверието на икономическите субекти в стабилността на икономическата среда. Инфлационните очаквания оставаха високи и краткосрочната динамика на икономическите показатели не беше в състояние да ги подтисне. В периода от средата на 1996г. до февруари 1997г. този модел на ценообразуване беше доведен до крайност, характерна за икономики с развиваща се хиперинфлация и валутна субституция – привързване динамиката на всички цени към индекса на валутния курс.

Очакванията за фиксиране на валутния курс след февруари 1997г. допринесоха за стабилизиране на общото равнище на цените. Фиксирането на курса (равнището на фиксиране беше обявено в средата на юни) малко над пазарните стойности създаде слаб инфлационен натиск, който се усили през юли поради обезценката на избраната резервна валута – германската марка, на международните финансови пазари през същия месец. Цените на търгуваните на международните пазари стоки и услуги абсорбираха напълно динамиката на валутния курс, като от март до октомври при нарастване на средномесечния курс на USD с 6% цените на търгуваните стоки са се увеличили с 6.2%. Едва през септември се почувства значението на котвата на фиксираня

валутен курс, когато поскъпването на германската марка доведе до спадане на цените на вносните стоки в края на месеца и през октомври.

Фиксираният валутен курс оказва пряко и косвено влияние върху стабилността на цените. Прекият ефект произтича от предсказуемостта на калкулираните разходи за вносни суровини и материали и конкуренцията на вносни стоки със стабилни цени. Косвеното влияние се изразява в доверието в макроикономическата политика.

Изменение на цените по групи стоки и услуги за периода юни-ноември

	Темп на изменение (%)	Принос в инфлацията (пр. пунктове)
Хранителни стоки	13.6	6.9
Нехранителни стоки	14.3	4.5
Услуги	20.2	3.1
Обществено хранене	35.4	0.9
Инфлация	15.4	15.4

Опитът след фиксирането на валутния курс недвусмислено показва, че котвата на валутния курс има смисъл единствено когато търговския режим е свободен и конкуренцията на вноса се превръща в ефективен механизъм за ценово стабилизиране. През май и юни¹² бяха освободени цените на част от наблюдаваните от правителството стоки. В потребителската кошница относителното тегло на стоките и услугите, регулирани от Министерския съвет, намаля от 47.9% до 14.36%. Независимо че контро-

¹² С ПМС 193 от 7 май 1997 г. са освободени цените на горивата, а с ПМС 269 от 19 юни 1997 се премахват пределните цени за хранителните продукти и БДЖ.

лът върху цените засяга ограничен кръг стоки, той забавя процеса на реструктуриране и създава инфлационни очаквания. Тъй като механизмите за регулиране на цените са съобразени с разходите, а не с пазарните механизми на търсене и предлагане, има опасност от натрупване на инфлационен потенциал и последващи резки промени в цените. Изкуственото поддържане на нерационално ниски цени създава бариери за нови инвестиции и затвърждава гържавния монопол, който е доказал своята неефективност.

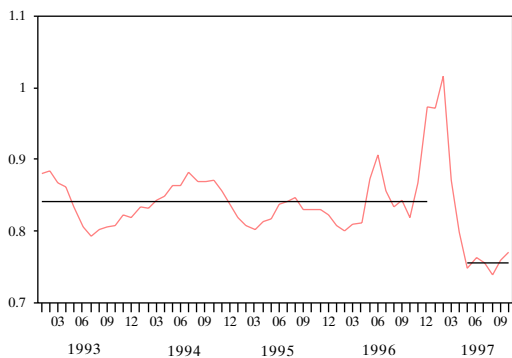
Контролирани цени и максимално очакван инфлационен ефект от пълната им либерализация

Регулирани стоки и услуги	Тегло в потребителската кошница (%)	Максимално очаквано повишение при либерализация (%)	Принос в ИПЦ (%)
Фиксирани цени	11.86	32.1	3.8
електроенергия	5.16	40	2.06
топлоенергия	1.62	50	0.81
въглища	1	40	0.4
природен газ	0.15	12	0.02
пощенски и телефонни услуги	1.03	50	0.52
цигари	2.94	0	0
Наблюдавани цени	2.5	33.8	0.85
вода за населението	0.52	50	0.26
лекарства	1.95	30	0.59
Общо	14.36	32.4	4.65

Забележка: Прогнозата е направена при допускането, че цените на другите (нерегулирани) потребителски стоки и услуги са постоянни. Оценката е съобразена с изменението в относителните цени на контролираните стоки и услуги, международните цени, еластичността и наличието на конкуренция от аналогични стоки или заместители.

В условията на фиксиран валутен курс и свободен търговски режим динамиката на вътрешните цени ще се определя от скоростта, с която се преодоляват структурните неравновесия в икономиката, т.е. ще зависи от динамиката на цените на нетъргуваните на международните пазари стоки и услуги. След хиперинфлацията от

Относителна цена на търгуваните стоки

Източник: НСИ, АИАП

февруари относителната цена на зависимите и конкурираните от внос стоки (tradables)¹³ намаля и остана рекордно ниска.

За периода януари 1992г. – декември 1995г. относителната цена на търгуваните на международните пазари стоки и услуги спрямо индекса на цялата потребителска кошница е 0.87, при 0.85 през 1996г. В периода от май до септември тя се колебаеше между 0.75 и 0.77 – стойности, които са под минималната им стойност за целия период от 1992г. досега. Тези ниски стойности характеризират цените на търгуваните стоки като стабилизиращ инфлацията фактор, докато изменението в цените на неконкурираните от внос стоки и на услугите са оказвали проинфлационен натиск.

По-големият принос в инфлацията на неконкурираните от внос стоки, главно хранителни стоки, и на услугите не е свързан с динамиката на валутния курс. Произходът на отчетения принос не се дължи и на динамика при цените на производител, които след въвеждането на валутен съвет се увеличават с темп около два пъти по-нисък от инфлацията на потребителските цени поради високата им чувствителност към динамиката на валутния курс. Анализът

¹³ Търгуваните стоки са представени чрез стоките широк внос. Те имат тегло 21.4% в потребителската кошница и са пряко зависими от курса на долара, тъй като вносите им се осъществява предимно в USD. Включват се всички стоки „чист внос“ и стоките с аналогично българско производство- домакински електроуреди, облекло, обувки и лични принадлежности. Стоките „чист внос“ са цитруси и банани, захар, кафе, вносна водка и уиски, бебешки пелени „памперс“, прахосмукачки, часовници, фотоапарати, цветни телевизори, видеоапарати, радиокасетофони, лични транспортни средства и резервни части за тях, горива. През 1997 г. те представляват 11% от паричните разходи на домакинствата, използвани за тегла в ИПЦ.

показва, че в основен фактор за инфлацията в условията на ограничителен режим на вноса се превърнаха възникналите вследствие на спада в производството дефицити на основни хранителни стоки. До средата на август основните хранителни продукти се ползваха с протекционистични мита, което не позволяваше разликата между търсене и предлагане да се задоволи с внос. Стоките, за които дефицитите бяха най-големи, като сиренето и месото, бяха с мита от 25% към цената на вносител, а митото за яйцата беше съответно 55%. През юли и август сиренето, яйцата и месото поскъпнаха съответно със 76.9%, 40.5% и 15.7%.

Мерките за облекчаване на вноския режим, предприети от средата на 1997г., засегнаха основни групи хранителни стоки. Освободен бе от мито вносът на пшеница, ечемик, царевича, слънчоглед и слънчогледово олио. Вносът на житни семена през деветмесечието достигна увеличение от 48.3% в сравнение със същия период на миналата година. Намалени бяха митата на телешкото, пилешкото и свинското месо, което доведе до нарастване на вноса на месо с 42.5% през деветмесечието на тази година. След 15 август бе въведен безмитен внос¹⁴ в рамките на 3 000 тона сирена и 4 млн. яйца, а митото по вноса на свинско месо беше намалено отново. За деветмесечието се наблюдава спад от 16.3% във вноса на сирене и яйца в сравнение с периода януари – септември 1996г., независимо от промените в митата.

---

¹⁴ С ПМС N 323 от 12 август 1997 г.

Липсата на месечни данни за вноса на основните хранителни стоки не позволява съпоставка на месечните динамики на вноса и цените, но данните по тримесечия показват, че стабилизирането на цените на тези стоки е започнало от момента на значително увеличение на вноса им.

Внос по тримесечия на някои стокови групи*

стокова група	внос, 2-ро трим., (USD)	внос, 3-то трим. (USD)	нарастване през третото трим. спрямо второто (пъти)
месо	2 299 937	9 188 014	4.0
сирена и извара	51 625	1 069 934	20.7
яйца**	176 477	753 943	4.3

* Данните за третото тримесечие са предварителни

** Включително без черупки и само жълтъци

По стокови групи се наблюдава висока корелация между динамиката на цените преди вноса и количествата внесени стоки – на по-голямо поскъпване за юли и август, съответства по-голямо нарастване на вноса. Този факт се съгласува с икономическата логика, според която по-голямото поскъпване е индикатор за по-голям дефицит и, съответно, за по-голяма необходимост от внос. Едва след намаляването на митата поскъпването на храните бе овладяно. За септември поскъпването при хранителните продукти бе само с 2%, а за октомври те са поевтинели с 0.64%.

Финансовото състояние на гържавните фирми

За деветте месеца на 1997г. общественият нефинансов сектор регистрира положителен финансов резултат, като отчете около 40-кратно реално увеличение¹⁵ на нетната печалба (печалбата след облагане с данъци) в сравнение с края на 1996г.

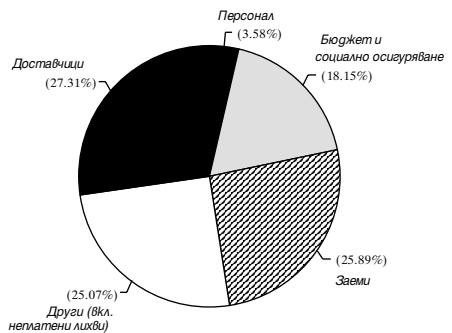
Финансови показатели на обществения нефинансов сектор в реално изражение

(млрд. лв. по цени на производител от месец декември 1994)

	1995	1996	I-IX 1997
Печалба от дейността	45.31	35.87	63.53
Брутна печалба	-2.76	15.21	36.51
Нетна печалба	-26.33	0.40	16.40

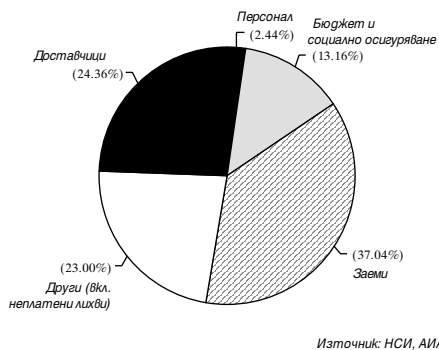
Структура на задлъжнялостта на нефинансовите предприятия от обществения сектор

Септември 1997 г.

Структура на задлъжнялостта на нефинансовите предприятия от обществения сектор

Декември 1996 г.

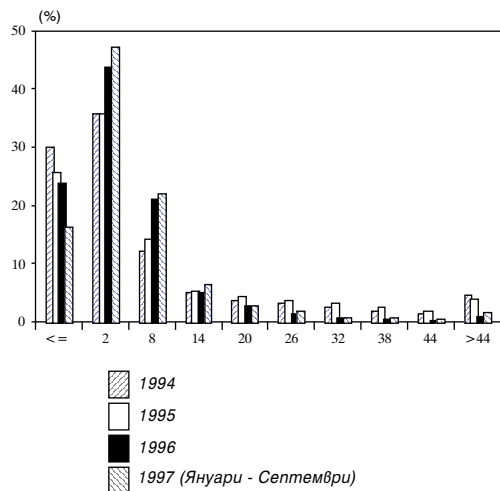
Формирането на положителния финансов резултат се дължи преди всичко на обезценката на лева в края на 1996г. и началото на 1997г., както и поскъпването на щатския долар на международните пазари през втората половина на 1997г. Делът на левовата равностойност на придобитата от гържавните фирми валута представлява една трета от приходите от продажби в края на деветмесечието на 1997г., като обемът на постъпленията в щатски долари и германски марки е нараснал спрямо полугодие то на два пъти.

Оперативната ефективност¹⁶ на фирмите е 17.74 % за деветмесечието на 1997г. при 10.3 % в края на 1996г., а рентабилността

¹⁵ Изчислено като отношение между печалбата в края на деветмесечието на 1997г., дефлирана с индекса по цени на производител за м. септември 1997 г. при база декември 1996 г. PPI = 100

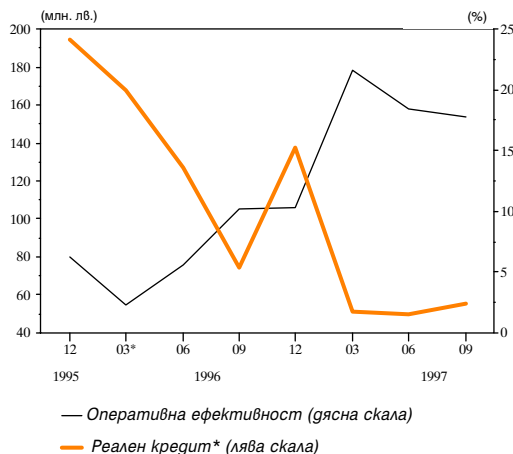
¹⁶ Отражена в Текущата стопанска конюнктура на НСИ като отношение между печалбата от дейността и приходите от продажби.

Разпределение на нефинансовите предприятия от общественния сектор според рентабилността на продажбите

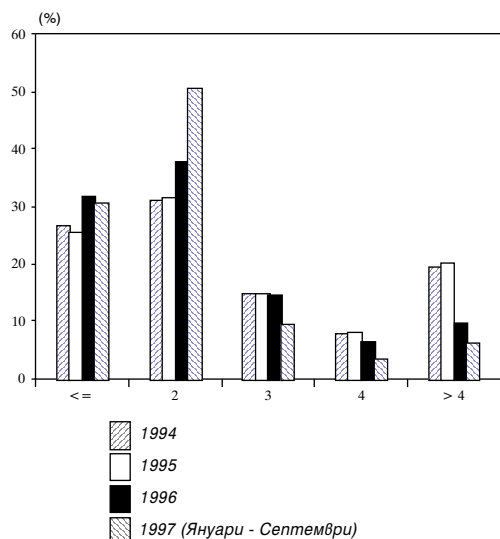
Източник: НСИ, АИАП

Връзка между обема на реалния кредит и оперативната ефективност

Източник: НСИ, АИАП

Разпределение на нефинансовите предприятия от общественния сектор според показателя обща ликвидност

Източник: НСИ, АИАП

на продажбите¹⁷ е съответно 4.6 % срещу 0.001% в края на 1996г. По-бързото подобрене на този показател спрямо брутната рентабилност¹⁸ (нейното нарастване спрямо края на 1996г. е около 1.8 пъти и има стойност 10.2 %) е резултат от по-равномерното разпределение на печалбата между отделните фирми от държавния нефинансов сектор.

В резултат на стихващата инфлация и понижените лихвени проценти в края на деветте месеца на 1997г. се отчита намаление на общата задлъжнялост на фирмите, преизчислена по цени на производител от декември 1996г., до 57 % от обема ѝ в края на предходната година. Независимо от това, задълженията на предприятията продължават да бъдат значителни – към 30 септември те достигат 4698 млрд.лв. (около 45 % от приходите от продажби).

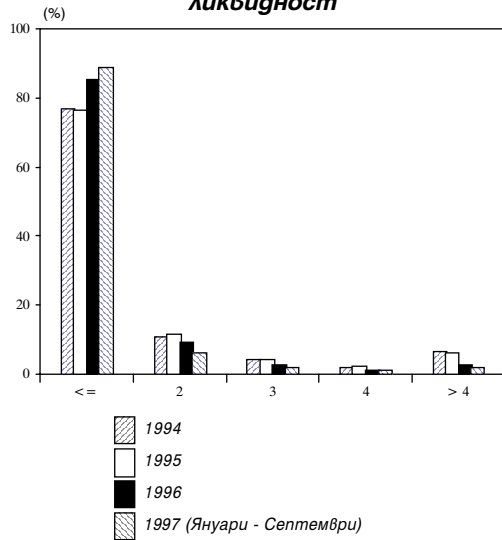
Намалението в относителния дял на ползаните заеми е показател както за консервативната политика на банките по отношение на предоставяните кредити, така и на подобреното финансово състояние на фирмите, които имат възможност да финансират сами част от краткосрочните си задължения. Показателите за обща и незабавна ликвидност на фирмите също се подобряват.

По-доброто финансово състояние на фирмите от държавния сектор означава елими-

¹⁷ Отношение на нетната печалба към приходите от продажби.

¹⁸ Отношението между финансовия резултат като разлика между трите раздела на Отчета за приходи и разходи и постъпленията от продажби.

Разпределение на нефинансовите предприятия от общественния сектор според показателя незабавна ликвидност

Източник: НСИ, АИАП

Котвата на бюджетните приходи и разходи

ниране на квази-фискалните дефицити, но доколкото то се дължи главно на външни фактори – обезценката на валутния курс и висока инфлация, то не е показател за реално реструктуриране вътре в тях. Анализите на поведението на държавните фирми в България и в другите европейски страни в преход показват, че държавните фирми са в невъзможност сами да извършат реструктуриране на дейността си, с което да повишат значително производителността на труда и ефективността на използване на останалите ресурси. Единственото средство за това е промяната в собствеността.

Високата инфлация и финансовата дестабилизация през 1996г. предизвикаха процес на бързо спадане на реалните данъчни постъпления, което при относителната стабилност на необходимите разходи доведе до увеличаване на бюджетния дефицит. В периода след юни 1996г. разходите по обслужване на държавния дълг започнаха стремително да растат, като това развитие до голяма степен се дължеше на безизходността и липсата на алтернативни инструменти за овладяване на финансовата криза. През 1997г. продължи тенденцията към свиване на реалните приходи на бюджета, но с различни темпове по видове данъци и по типове данъкоплатци, с което се задълбочи неравномерността в разпределението на данъчната тежест.

Темп на нарастване на реалните приходи от основни данъци (Януари – Септември)

	1996г. / 1995г.	1997г. / 1996г.
Данък общ доход	-11.4%	-24.3%
Данък печалба (общо)	9.1%	8.3%
Данък добавена стойност	-4.9%	-29.1%
Акцизи	-38.1%	-32.5%
Мита и митнически такси	-7.4%	-31.1%
Фонд работна заплата	-7.9%	-24.5%
Продажби на дребно	1.0%	-50.7%
Продажби в промишлеността	-1.0%	-11.0%
Внос	-6.0%	-12.5%

Забележка: Реалните стойности за данъците са получени чрез дефлиране със средния ИПЦ. Нарастването на продажбите на дребно и в промишлеността е по данни на НСИ. Спадът на вноса е в доларово изражение.

Данъчната тежест в предприятията се увеличи поради липсата на счетоводна практика за инфлационно коригиране на стойността на запасите и дълготрайните материални активи. През последните години възникнаха значителни различия между пазарната и балансовата стойност на активите на много предприятия. Балансовата стойност играе основна роля при определянето на амортизацията, която се признава за разход при определяне на облагаемата печалба на предприятието. При положение че балансовата стойност на даден актив е значително по-ниска от пазарната му стойност, данъчно признатите амортизационни отчисления са по-ниски от необходимото за подмяната на актива с нов. В този случай чрез данъка гържавата „изземва“ (декапитализира) част от активите на предприятията. Затова данъкът върху печалбата на нефинансовите предприятия е единственият, който е отбелязал нарастване в реално изражение през деветте месеца на последните две години.

**Данък общ доход върху средната
работна заплата,
Януари - Октомври 1997**

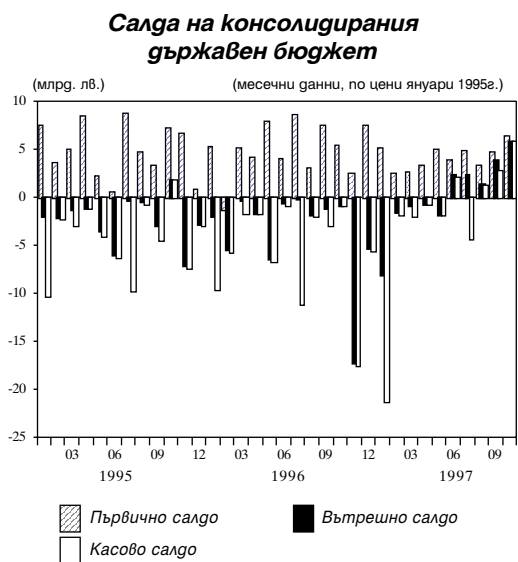

Източник: АИАП

Данъчната ставка върху средната за страната работна заплата започна да се повишава през 1996г., като от 13.7% надвиши през януари 1997г. 25%. Влезлите в сила през февруари и юни промени в таблиците за облагане на общия доход оказаха, макар и за кратко, благоприятно влияние върху данъчната тежест върху средната работна заплата – ставката върху средната заплата спадна с близо 50% през февруари и с 25% през юни спрямо предходния месец.

Разчитането на косвените данъци като основен приходоизточник на бюджета увеличи относителната им тежест върху населението. Съотношението на приходите от акцизи към продажбите на гребно се повиши от 3.4 на 7.5% при отчетен за деветте месеца на годината спад в продажбите на гребно с 50% спрямо деветте месеца на 1996г. и спад в дела на разходите за основните акцизни стоки в общите разходи на домакинските бюджети. Подобно развитие се дължи на две причини: първо, цените на основни акцизни стоки (като спиртните напитки, чието производство се увеличава) нарастват по-бързо от общото ценово равнище; второ, част от тежестта е поета от производителите, които плащат акцизи върху произведени, но непродадени стоки.

През последните три месеца на 1996г. и първите три на 1997г. разходите на бюджета за лихви достигнаха изключително високи стойности. За периода октомври-декември 1996г. бяха изплатени 44% от общите лихвени разходи за годината, а през януари-март 1997 съответно 35% от платените за

десетте месеца на текущата годината (29% от фиксираните в закона за бюджета).

Относителното стабилизиране на валутния курс и спагането на лихвените равнища след март 1997г. значително облекчи обслужването на държавния дълг, най-вече чрез елиминиране на високите рискови премии, свързани с емитирането на нов дълг. Продължилата до края на 1996г. практика да се емитират основно лихвоносни ДЦК (обвързани с ОЛП, а не с фиксирана лихва) от проблем се превърна във фактор, който рязко снижи разходите за лихви на бюджета. Поради механизма на изчисляване на лихвените плащания (среден ОЛП за последните шест месеца, или за съответния период при по-краткосрочните книжа), благоприятният ефект от ниските лихви бе почувстван едва след август.

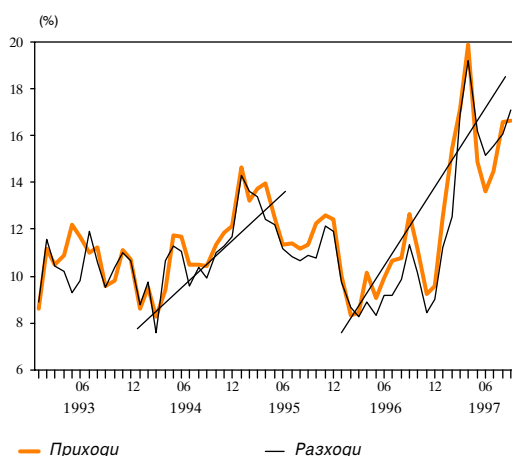
Въпреки благоприятните тенденции в развитието на икономиката, приетият в края на юни Закон за държавния бюджет за 1997г. продължи рестриктивността на фискалната политика. През цялата година се поддържа значителен първичен излишък. Размерът на този излишък допринесе за намаляване на потребността на бюджета от външни ресурси и позволи на Министерството на финансите да провежда политика на намаляване вътрешния дълг чрез отрицателни нетни емисии на държавни ценни книжа. Към края на октомври с нетни емисии на ДЦК са финансирани едва 23% от общите разходи при 32% за миналата година. След приспадане на платените през периода лихви по ДЦК промяната е още по-значителна – от над 6% за 1996г. до под 1% от разходи-

те за 1997г. Приходите от приватизация се превърнаха във втория по значимост източник на ресурси за финансиране на бюджетния дефицит. Те имат много предимства, защото представляват неинфлационен източник на финансиране и не създават бъдещи разходи на бюджета, както е при използването на дългови инструменти. □

III. ПРОБЛЕМИ НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

Изместване на пазарната икономика от натуралното стопанство

Отношение на натуралните към паричните приходи и разходи*

* сезонно изгладени

Източник: НСИ, АИАП

От началото на 1997г., успоредно с галопиращата инфлация и свиването на потребителското търсене, започна ускорен процес на нарастване относителният дял на натуралното стопанство¹⁹. Симптомите на този процес могат да се открият още през второто тримесечие на 1996г., когато започна ускоряването на инфлацията. Подобно изместване на пазарната икономика от натуралното стопанство се прояви и през 1995г., след което размерите му за кратко спадат до нивата от 1993 и 1994г.

Поради трудностите за оценка на натуралните приходи и разходи е твърде вероятно абсолютните им стойности да са значително по-високи от официално регистрираните. Може да се очаква, че в периоди на висока инфлация паричната оценка на натуралните доходи остава силно занижена, което води до локални минимума, но абстра-

¹⁹ По данни на НСИ от месечните наблюдения на домакинските бюджети.

хирайки се от тях, относителният дял на натуралното стопанство има силно изразен тренд на покачване в периоди на висока инфлация и особено от март 1996г. Допълнителна трудност при анализа на динамичния процес създава силно изразената сезонност. Обикновено в края на всяка календарна година натуралните приходи и разходи са около четири-пет пъти по-високи в сравнение с началото на годината. Ако се изчисти сезонността в показателите, то за първите девет месеца на 1997г. отношението на натуралните приходи към паричните²⁰ средно се е повишило с 57% в сравнение със съответния период на 1996г. За натуралните разходи увеличението е с 67%. За същия период е регистриран спад в търговията на гребно с 35.4%, в търговията на едро с 37.8%, в промишленото производство с 11.6% и в строителството с 47.3%. Спадът на икономическата активност е характерен за почти всички промишлени отрасли с изключение на производство и разпределение на електроенергия, газ и вода (2% растеж), металургия (10.7% растеж), добив и обогатяване на метални и ториеви руди (11.2% растеж). Увеличение от 11.2% има и в сферата на транспортните услуги.

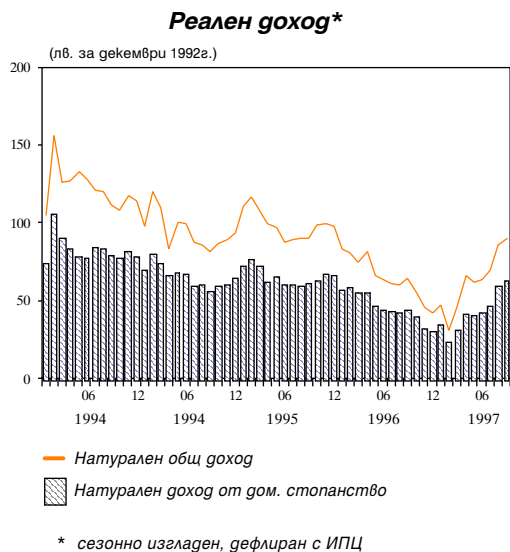
За 1997г. пикът в размера на натуралното стопанство се получава през април, когато относителният му дял достига 20%. Този максимум е резултат не на увеличени-

---

²⁰ *Натуралните приходи включват всички продукти (хранителни и нехранителни), животни, фуражи, които домакинството е произвело, както и всичко получено в заем или безплатно от познати, роднини и стопански организации. Натуралните доходи/разходи се получават като от общите доходи/разходи се извадят паричните.*

ето в реалните натурални доходи и разходи, а поради свитото парично потребление и реалното намаление на паричните доходи. През летните месеци натуралното стопанство намалява съотнесено към пазарното, но натуралните разходи надвишават приходите, което е индикатор за потребление на предварително натрупани запаси и засилен интерес от страна на домакинствата към „инвестиции“ в натуралното производство. Те водят до високи натурални доходи през август и септември, измерени в реални цени, и съпоставени със съответните стойности за 1996г., но в сравнение с 1993 и 1994г. реалните стойности са по-ниски.

Основен компонент на натуралното производство и потребление е домашното стопанство. Общата икономическа криза се отрази и върху неговата динамика, но след първото полугодие то започна реално да увеличава обема си. Произведената от него продукция частично компенсира спада в продажбите на хранителни продукти на вътрешния пазар. Ако допуснем, че натуралните доходи от домашно стопанство са предимно хранителни продукти, то общото потребление на населението е сбор от продажби на хранителни продукти и натурално производство. Това дава възможност да се изчисли приблизителна (леко надценена) стойност на относителната тежест на потреблението на домашно произведени продукти спрямо продажбите на хранителни стоки.

Източник: НСИ, АИАП

Динамика по съпоставими цени (спрямо съответния месец на предходната година)

Месец	Продажби на дребно на хранителни продукти (%)	Натурални доходи от домашното стопанство (%)	Общо потребление на хранителни продукти (%)	Относително тегло на натуралните доходи от дом. стопанство в потреблението на хр. продукти (%)
1.96	102.2	78.4	96.1	26.0
2.96	102.2	76.6	100.6	6.0
3.96	103.0	76.6	98.9	15.0
4.96	101.7	89.3	102.0	*
5.96	102.5	71.2	90.4	39.0
6.96	97.3	73.8	86.8	45.0
7.96	97.6	70.9	81.4	61.0
8.96	97.2	70.6	79.4	67.0
9.96	95.3	72.5	78.6	73.0
10.96	80.6	62.8	77.3	19.0
11.96	53.0	48.0	68.6	*
12.96	64.0	45.8	58.2	31.0
1.97	75.0	60.4	61.8	90.0
2.97	28.3	39.7	37.8	83.0
3.97	39.6	56.8	48.1	49.0
4.97	43.1	75.8	56.1	40.0
5.97	53.0	86.9	63.7	31.0
6.97	54.3	95.1	73.3	47.0
7.97	54.4	109.6	82.6	51.0
8.97	50.1	141.8	99.6	54.0
9.97	48.3	141.7	105.9	62.0

* За тези месеци се получава, че потреблението е намаляло по-малко от продажбите и натуралните приходи, което теоретично е възможно само ако домакинствата са използвали предварително натрупани запаси. Практически тази ситуация може да се получи, ако продажбите на дребно или натуралното производство са повече от отчетените.

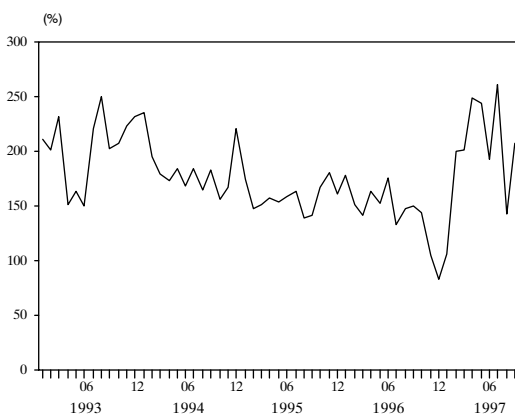
Теглото на домашно произведените продукти значително се увеличава в периодите на хиперинфлация и през повечето месеци на 1997г., което означава, че натуралното потребление надвишава пазарното. Резките изменения по месеци се дължат на запасите, които домакинствата натрупват, но само чрез тях не може да се обясни високо равнище на домашното производство в дългосрочен аспект. Данните в таблицата показват, че размерите и значението на натуралното стопанство са много по-големи от реалните оценки, направени от анкетаторите

на НСИ в месечните наблюдения на домакинските бюджети. Например през януари и февруари 1997г. съответно 10 и 17% от разходите за храна са били насочени към закупуване на стоки. Ако отчетените продажби са верни, то останалата част до 100% от потреблението се пада на собствено производство. Доказателство за това твърдение са и данните за количествена консумация на отделни хранителни продукти. Те намаляват минимално, независимо от резкия спад в продажбите.

Основното предназначение на домашното стопанство е да задоволява собствените нужди на домакинството. Индивидуалните производители разменят само около 1/3 от продукцията си срещу пари. Те не се стремят към ефективност и оптимално използване на наличните ресурси, за да предложат конкурентна цена на пазара, а произвеждат разнообразни стоки за задоволяване на собствените си потребности. В началото на годината стоките за лична консумация или разменени по непаричен път леко се увеличават, но през август и септември паричните доходи от домашното стопанство възстановяват равнището си от предходните години. Нарастването на тези парични доходи се дължи на реализиране продукция на общинските пазари, където увеличеното предлагане доведе до поевтиняване на някои групи стоки през август и септември (напр. през септември крайните цени на пресните плодове поевтиняха средно с 13%).

Делът на бартерните сделки между отделни индивидуални производители е труг-

Отношение на натуралните към паричните доходи от домашно стопанство*

* сезонно изгладени

Източник: НСИ, АИАП

но да се оцени, но вероятно и той е нараснал успоредно с увеличението в натуралното производство.

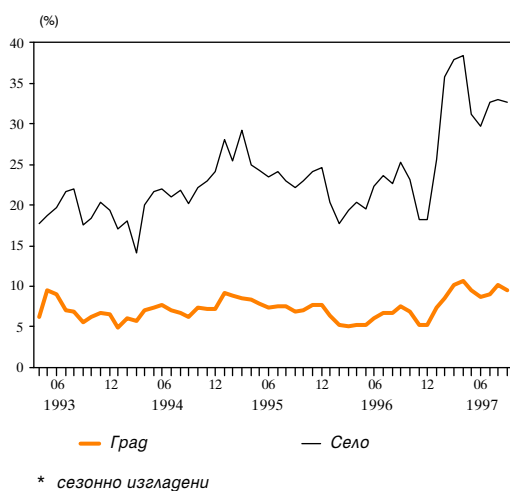
Друг индикатор за нарастващата роля на натуралното стопанство са данните за строителството. По данни на НСИ до октомври продукцията в отрасъл строителство е намаляла по съпоставими цени спрямо същия период на 1996г. с 47%. В същото време нововъведените в експлоатация жилища се увеличават с 21%, благодарение на частни инвеститори и индивидуално строителство, при които растежът е с 38%. Увеличението явно е следствие на индивидуалното строителство, което остава извън отчетните данни за отрасъла. Също така нараства и броят на издадените разрешителни за строеж от частни и индивидуални предприемачи.

Делът на натуралното производство е с най-големи размери в селата. От началото на 1993г. до 1997г., поради промени в географското разпределение на населението, относителният дял на изследваните домакинства в селата намалява с 6% спрямо общия брой. Тази структурна разлика оказва задържащ ефект върху натуралните приходи и разходи в национален мащаб.

В селата натуралното стопанство все повече измества паричните отношения. От декември 1996г. до април 1997г. натуралното потребление като процент от паричното скача от 17 до 45%.

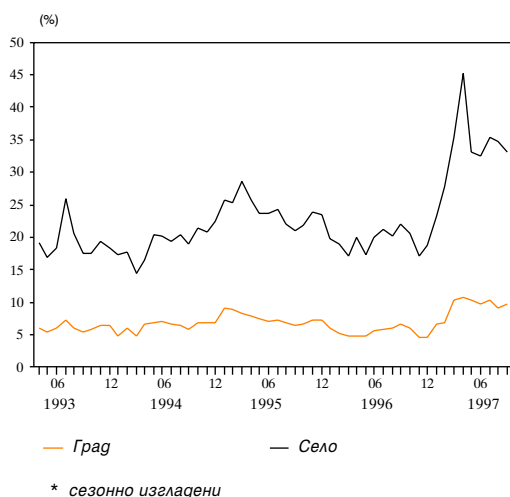
Ако се отчете невъзможността за пълното отчитане на показателя, може да се предположи, че в кризисния период на хиперинфлация хората в селата са разчитали из-

Натурални доходи по разпределение на населението в градове и села*

Източник: НСИ, АИАП

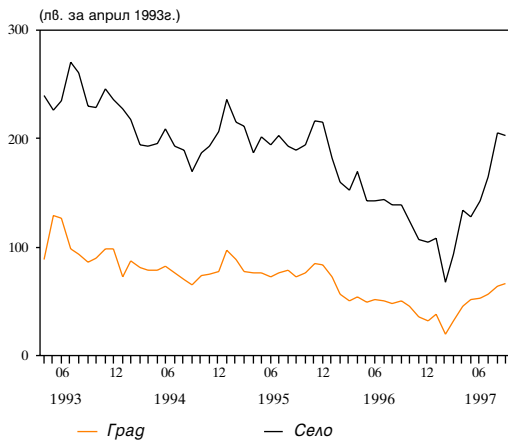
Натурални разходи по разпределение на населението в градове и села*

Източник: НСИ, АИАП

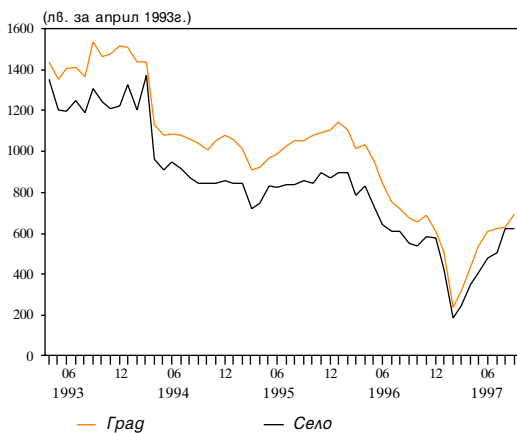
**Реални натурални доходи по
разпределение на населението в
градове и села***

* сезонно изгладени, дефлирани с ИПЦ

Източник: НСИ, АИАП

**Реални парични доходи по
разпределение на населението в
градове и села***

* сезонно изгладени, дефлирани с ИПЦ

Източник: НСИ, АИАП

ключително на собствено производство. В градовете ролята на натуралното стопанство е около 3 пъти по-малка. Относителният му дял се движи в границите между 5 и 10%, като месечната динамика следва тази в селата, което се дължи на преливането на част от доходите към града и използването на индекса на потребителските цени за дефлиране на паричното изражение на натуралните доходи.

До февруари 1997г. реалните натурални доходи в градовете и селата спадат, но с много по-бавни темпове от реалните парични доходи, като след този месец много бързо компенсират изоставането си. Високата средна възраст на населението в селата и ориентацията им към по-пълно задоволяване на потребностите от собствено производство свива пазара и прави неизгодни инвестициите в търговската мрежа, която и без това е слабо развита, особено в планинските и полупланински райони. Тази тенденция ограничава като цяло търговията в национален мащаб, задълбочава инфраструктурната изолация на някои географски райони и намалява потенциала за икономически растеж.

Развитието на натуралното стопанство има както положителни, така и отрицателни последствия. От една страна, то осигурява допълнителни доходи, създава алтернативни възможности за безработните и увеличава конкуренцията. От друга страна, производството на разнообразни продукти в ограничени количества не позволява да се реализират икономии от мащаба и да се извърши специализация в определен вид дей-

ност. Паричното потребление в национален мащаб се свива, което прави неефективно производството и не стимулира инвестициите. Затрудняват се пазарните отношения, предвид трудностите при размяната и не на последно място, нарушава се балансът на данъчната тежест, тъй като почти 100% от тези доходи остават необложени.

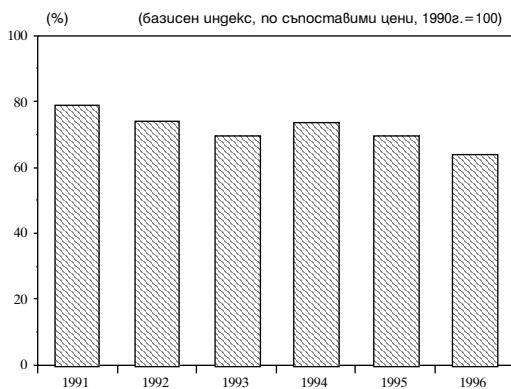
Ефективност на съществуващата отраслова структура

Спадът на брутния вътрешен продукт на България след 1991г. се задълбочи през 1996 и 1997г. Ако факторът, който предизвика свиването на икономиката в първите години на прехода, е самият преход, изразен в демонтажа на командната икономика, то продължителността на рецесията и повторната силна контракция на икономическата активност през 1996 и 1997г. се дължат преди всичко на липсата на реструктуриране в икономиката.

Процесът на преразпределение на ресурсите в страната след 1991г. се изрази в тенденцията към трайно нарастване на относителния дял на сектор услуги в създадената брутна добавена стойност – сектор, който беше пренебрегван в периода на социалистическо стопанство. Това нарастване е главно за сметка на намаляващия дял на сектор индустрия, докато дялът на селското стопанство остава почти неизменен през целия период. През 1996г. и в трите икономически сектора е регистриран огромен спад на брутната добавена стойност спрямо 1991г.

Новооформилата се структура в промишления сектор играе изключително пасивна роля за икономическия растеж. За измина-

Брутна добавена стойност в индустрията

Източник: НСИ

лия период след 1991г. е характерно увеличение на дела на отраслите с ниска ефективност²¹ на преработване на ресурси за сметка на намаления дял на отраслите с висока ефективност. Очертава се негативната тенденция на увеличение дела на добивните отрасли и тези, осъществяващи първична обработка, с което структурата на българската промишленост все повече се доближава до тази на слабо развитите страни. Общият дял в брутната продукция на промишлеността на отраслите производство на електроенергия и топлоенергия, черна и цветна металургия, химическа промишленост и каменовъглена промишленост се увеличава от 41.2% през 1991г. на 51% през 1996г. Отраслите химическа и нефтопреработваща промишленост и черна металургия, които през 1996г. са произвели 33% от брутната продукция в промишлеността, създават едва 15% от добавената стойност, с което допринасят за снижаващата се ефективност на българската икономика.

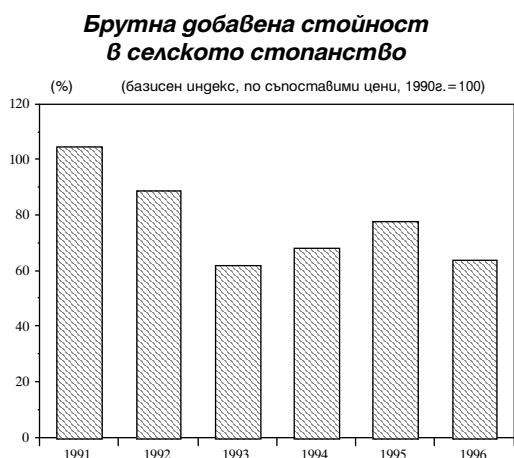
Огромният спад в отраслите машиностроене и металообработване, електротехническа и електронна промишленост, текстилна и трикотажна промишленост и хранително-вкусова промишленост има определящо влияние върху общия спад на БВП. Делът им в брутната продукция на промишлеността спада от 46.2% през 1991г. до 36.7% през 1996г. Делът на добавената стойност в брутната продукция на тези отрасли за 1996г. е по-висок от стойността

²¹ Ефективността е измерена чрез отношението брутната добавена стойност/брутна продукция.

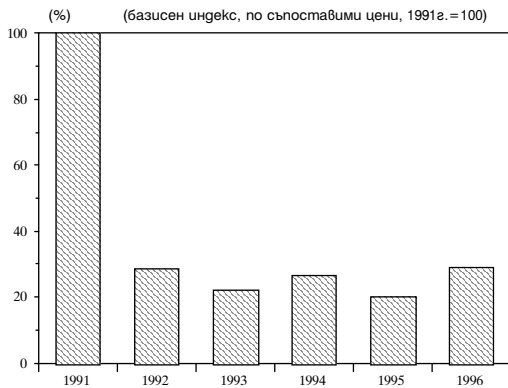
средно за промишлеността, съответно 37.8% за машиностроене и металообработване, 26.8% за електротехническа и електронна промишленост, 32.4% за текстилна и трикотажна промишленост и 27% за хранително-вкусова промишленост при 24.2% средно за промишлеността, което е свидетелство за по-високата им ефективност. Създадената брутна добавена стойност в индустриалния сектор през 1996г. спада с 19.3% спрямо 1991г., докато произведената брутна продукция спада с 15% – свидетелство за снижаване на ефективността на структурата.

Селското стопанство, което е един традиционен за българската икономика отрасъл, е в дълбока криза. Брутната добавена стойност по съпоставими цени, създадена в селското стопанство през 1996г., спада с 38% спрямо 1991г.

Налице е опростяване на структурата на отглежданите земеделски култури. Все повече се очертава и разликата, която съществува между пшеницата и царевичката като култури – обект на подкрепа от страна на държавата и останалите земеделски култури. Продължава намалението на отглежданите площи на средните добиви и съответно на получената продукция, което показва наличието на нерешени проблеми в самото земеделско производство. От друга страна, за периода 1991-1996г. ефективността на отрасъла е по-висока от средната за икономиката на страната и показва, че съществува потенциал за неговото развитие.

Източник: НСИ

Брутна добавена стойност в отрасъл финанси, кредит и застраховка

Източник: НСИ

Сектор услуги също отбелязва значителен спад на създадената брутна добавена стойност, докато ефективността му е значително по-висока от средната за икономиката на страната. Определящо влияние върху динамиката му има отрасъл финанси, кредит и застраховка. През 1991г. той създава 15% от добавената стойност в българската икономика, докато през 1996г. участието му достига до 10.6% и отбелязва спад от 71%.

Неблагоприятните тенденции в развитието на отрасъла оказват силно негативно влияние върху цялата икономика, тъй като стабилността на финансовата сфера е предпоставка за нормалното функциониране на икономическата система.

На другия полюс се намират отраслите съобщения и транспорт. Съобщенията са единственият отрасъл, който регистрира положителни темпове на растеж през всичките години след 1991г. Това, в съчетание с високата му ефективност, го прави изключително перспективен. Подобно е положението и в отрасъл транспорт, който също е с положителни темпове на растеж през целия период, с изключение на 1996г.

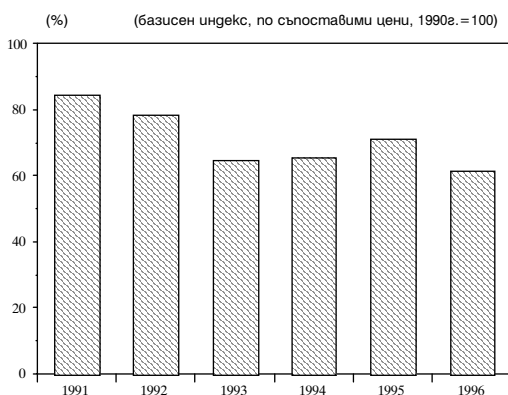
За икономиката като цяло динамиката на ефективността достига максимума си през 1993г., а след това спада. Това показва, че реализираният през 1994 и 1995г. растеж на БВП е за сметка на снижаване на ефективността и е доказателство за ресурсо-екстензивния характер на растежа и най-вече за липсата на реално структурно преустройство, водещо до трансформиране на системата към по-ефективно пазарно стопанство.

През периода 1991-1996г., заедно с промяната в търговската ориентация, настъпва и съществено изменение в структурата на износа, което, от една страна, в голяма степен следва тенденциите в производствената структура, а от друга страна, е фактор за нейното изменение. Настоящата експортна структура, в която голям дял заемат енергоемки и импортноемки отрасли, съдейства за снижаващата се конкурентоспособност на българската икономика и е малко вероятно да доведе до устойчив растеж. Делът на черната металургия в износа нараства от 3.6% през 1991г. до 8.1% през 1996г., а химическата промишленост запазва дела си от 30% в износа. Същевременно делът на машиностроителната и металообработваща промишленост намалява от 18.7% през 1991г. до 10.3% през 1996г., на електротехническата и електронната промишленост – от 13.3% до 4.5%, на хранително-вкусовата промишленост от 19% през 1991г. на 17.44% през 1996г.).

Главните източници на растежа през 1994г. и 1995г. са експортно-ориентираните промишлени отрасли като химическа промишленост и металургия, машиностроителна и металообработваща промишленост, както и някои отрасли като хранително-вкусовата промишленост, в които все повече навлиза частният сектор. Тъй като в значителна степен възобновеният растеж през 1994-1995г. е за сметка на нискоефективни отрасли, той беше с нестабилна основа и затова краткотраен. Анализите показват, че някои водещи износители на промишлена продукция са извършили успешно реструкту-

Инвестиции и приватизация

Бруто образуване на основен капитал

Източник: НСИ

риране, но същевременно са се възползвали от субсидираните цени на енергията, леснодостъпния кредит, обезценената валута и възможностите за отлагане на плащанията.

Инвестиционният срив в българската икономика след 1991г. се отрази неблагоприятно върху икономическото развитие. Делът на брутното натрупване в БВП намалява от 29.6% през 1990 година на 11.2% през 1996.

С подобна структура на използването на БВП трудно биха се създали условия за стопанско оживление и преструктуриране на икономиката през близките години. Този факт и лаговото въздействие на капиталните вложения върху растежа може да доведе до трагични последици за националната икономика в близко и по-далечно бъдеще. Ниската инвестиционна активност сега означава ниски производствени възможности в перспектива.

След 1991г. в отрасловата структура на инвестициите настъпват значителни изменения. Делът на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) в промишлеността в разходите за придобиване на ДМА общо за икономиката по цени на съответната година спада от 56% през 1991г. до 35% през 1996г. В съпоставими цени разходите за придобиване на ДМА в промишлеността през 1996г. са около 45% от тези през 1991г. Макроикономическата ситуация и състоянието на реалния сектор правят болезнено необходима активната инвестиционна дейност. Без да се абсолютизира ролята на промишлеността, трябва да се подчертае, че увели-

чаването на брутно натрупване и създаването на условия за дългосрочен икономически растеж е възможно само чрез нейното реструктуриране и технологично обновление.

Не по-благоприятно е положението и в селското стопанство. Делът на разходите за придобиване на ДМА в селското стопанство в разходите за придобиване на ДМА общо за икономиката спада от 7.4% през 1991г. до 1.2% през 1996г. В съпоставими цени разходите за придобиване на ДМА в селското стопанство през 1996г. са между 11-15% от тези през 1991г. Инвестициите са възпрепятствани както от нежеланието на частните стопани да влагат значителни средства поради забавения ход на поземлената реформа, така и от ограничените финансови възможности на отделните производители вследствие раздробяването на собствеността.

През 1997г. не бяха направени промени в използваните досега методи на подкрепа на земеделското производство. Продължи отпускането на субсидии от фонд „Мелиорации“, фонд „Опазване на продуктивните качества на земеделските земи“, за генофонда. Кратката характеристика на тези субсидии е, че те не са насочени пряко към земеделското производство, нямат положителен ефект върху него и обикновено подкрепят определен вид институции, работещи в определена област.

Въпреки изказаните желания за промени в Закона за защита на земеделските производители и в дейността на Държавен фонд „Земеделие“, той продължи да използва ве-

че познати (и като процедура, и като ефективност) начини за подпомагане на земеделското производство. През 1997г. обект на подкрепа бяха преди всичко производителите на пшеница и царевица, а при преференциалното кредитиране – закупуване на селскостопански машини и прикачен инвентар, закупуване на племенни животни и създаване и възстановяване на трайни насаждения. За стопанската 1997-1998 година обявените засега намерения са за изразходване на 70% от ресурсите на фонда за подкрепа на производството на пшеница и царевица. Това са оборотни средства, необходими за производството, които нямат дългосрочен ефект върху неговото развитие, задълбочават регионалните различия и не водят до оптимално използване на местните ресурси.

Относителният дял на разходите за придобиване на ДМА в сектор услуги в разходите общо за икономиката се увеличава от 28.6% през 1991г. до 52% през 1996г., докато в съпоставими цени увеличението е около 28-32%. Тревожен е спадът на инвестициите в отрасли наука и научно обслужване и образование, което може да постави съществени пречки пред технологичното обновяване, а следователно и пред повишаването на ефективността и конкурентоспособността на българската икономика.

С прехода към пазарна икономика все по-голяма част от БВП и брутната добавена стойност се формират в частния сектор. Делът на брутната добавена стойност, създадена в частния сектор в БВП на страната, нараства от 18.6% през 1991г. на 45.9% през

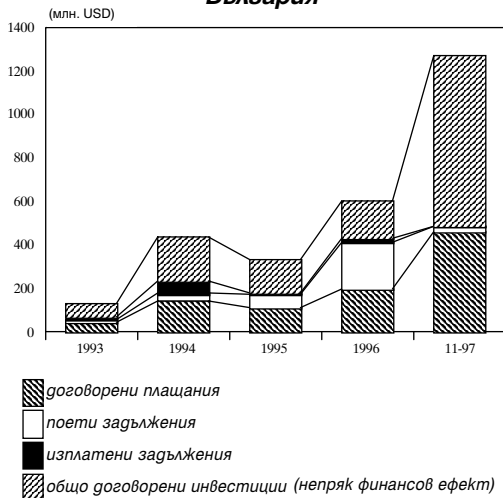
1996г. Нарасналото участие на частния сектор през 1996г. се дължи най-вече на ново-създадени частни предприятия, а не на приватизирани и/или реституирани държавни такива. През 1991г. придобитите ДМА в частния сектор са 3.3% от придобитите ДМА общо за икономиката, докато през 1996г. дялът им достига до 52%. Частните инвестиции са насочени към отрасли, които се характеризират с нисък инвестиционен праг като отраслите в сектор услуги – търговия, транспорт, а също така и отрасли селско стопанство, хранително-вкусова промишленост и строителство.

Поради ограничените възможности на местния капитал и в резултат от рестриктивната политика на банките по отношение отпускането на кредити за реалния сектор, единствено изпълнението на поетите ангажменти в договорите за приватизация ще създаде условия за насочване на ресурси за реконструкция и обновяване.

От началото на приватизационния процес през 1993г. до края на ноември 1997г. държавата се е освободила приблизително от 20 % от собствеността си, от които около 9 % чрез касова и 10 % – чрез масова приватизация.

По данни на Агенцията за приватизация за единадесетте месеца на 1997г. са реализирани 451 сделки по продажба на държавна собственост, като от тях 241 (1.5 пъти повече в сравнение с 1996г. и над два пъти повече спрямо 1995г.) са за раздържавяване на цели предприятия. През този период се реализираха и най-крупните приватизационни сделки от 1993г. досега – продажбата на

**Финансов ефект от
приватизационните сделки в
България***

* Става въпрос за постигнатите договорености при сключването на сделките, а не реалното изпълнение на параметрите по съответните договори.

Източник: АП, АИАП

„Соди – Девня“ на „Сол вей“, Белгия за сума от 160 млн. USD; на „Девня цемент“ с купувач „Марвекс“, Испания за 44.5 млн. USD; на Световния търговски център „Интер-прег“ на DAEWOO Group, Корея за 20 млн. USD; на „Белоизворски цемент“ на Холгер-банк за 32.5 млн. USD и на пакет от цементовите заводи „Златна Панега“ и „Гранитoug“ – Батановци за сумата от 27.5 млн. USD на Хайделбергер цемент. Постигнатите при сключването на тези сделки финансови договорености измениха съществено структурата на ефекта²² от приватизацията за 1997г.

От началото на годината до 30 ноември 1997г. се наблюдава изключително висок темп на нарастване на договорените инвестиции и на договорените плащания (т.е. цената, по която е договорена сделката) – съответно от 172 млн. USD и 196 млн. USD в края на 1996г. те са нараснали до 781.8 млн.USD (над 4 пъти) и 460.8 млн.USD (над 2 пъти) до 30 ноември 1997г. Това показва, че през наблюдавания период са сключвани сделки за продажба на държавни предприятия с ниска задлъжнялост (в сравнително добро финансово състояние), за които е от значение не толкова незабавното финансово оздравяване, колкото бъдещото модернизирание и усъвършенстване на оборудването и технологиите.

Масовата приватизация сама по себе си няма пряк ефект върху нарастването на обе-

²² Става въпрос за постигнатите договорености при сключването на сделките, а не реалното изпълнение на параметрите по договора.

ма инвестиции в страната, но самият факт, че финансовите показатели на раздържавените по този начин фирми се подобряват изпреварващо спрямо оставащите държавна собственост²³, дава основание да се очаква в бъдеще по-висока инвестиционна активност и в приватизираните по този начин предприятия.

В началото на октомври 1997г. бе разработена и разгласена „Стратегия за ускоряване на приватизацията (1997/1998)“, в която се отчитат незадоволителните темпове на раздържавяване и се предлагат „нови подходи, които ще ускорят приватизацията чрез разделянето на процеса на отделни елементи, които се прилагат паралелно, от една страна, и от различни агенти на приватизационния процес, от друга.“²⁴ Посочени са и конкретните задачи, свързани с изпълнението на тази стратегия, така че в края на 1999г. да бъдат раздържавени около 73 % от държавната собственост.

Възстановяването на правата на собственост в сектора на селското стопанство се оказва изключително бавен процес.

Към 27 октомври 1997 година е възстановено правото на собственост в съществуващи или възстановими стари реални граници²⁵ за 18.9% (104432 хил. дка) от уточнената за възстановяване земя (55176 хил. дка). Издадените решения по чл. 27, ал. 1 на осно-

---

²³ Вж. НСИ - „Текуща стопанска конюнктура“ - м. октомври 1997г.

²⁴ „Стратегия за ускоряване на приватизацията (1997/1998)“

²⁵ По чл.18 „ж“, ал.1 от ППЗСПЗЗ.

вание влезлите в сила планове за земеразделяне и връчени скици са за 47% (25962 хил.дка). Така общо в съществуващи и възстановими стари реални граници и чрез земеразделяне е възстановено правото на собственост върху 65.9% от уточнената за възстановяване земя. Напълно е приключил процесът на възстановяване на собствеността в 49.2 % от землищата.

Състояние на поземлената реформа по области към 27 октомври 1997 година

Области	Възстановено право на собственост на земеделски земи		хил. дка	%
	в стари реални граници, %	съгласно план за земеразделяне, %		
Общо за страната	18.9	47.0	36394	65.9
Бургаска	5.9	51.3	3942	57.1
Варненска	3.6	71.2	5865	74.8
Ловешка	20.3	53.0	6648	73.3
Монтана	21.0	29.2	3642	50.2
Пловдивска	30.0	38.0	3466	68.0
Русенска	4.8	70.9	5220	75.7
град София	41.8	6.1	228	47.9
Софийска	53.9	17.6	4167	71.5
Хасковска	20.3	35.1	3216	55.4

Забележка: Таблицата показва хода на поземлената реформа към 27 октомври 1997 година.

Източник: Статистически барометър, 27 ноември 1997 година.

Издадените нотариални актове са за 11.9% от уточнената за възстановяване земеделска земя. В сравнение със същия период на миналата година увеличението на броя на издадените нотариални актове е около 2 пъти, а размерът на земеделските земи, за които са издадени нотариалните актове, е нараснал 2.5 пъти.

Конкурентноспособност

Едно от последствията на политиката на фиксиран валутен курс е реалното надценяване на местната валута, оценено на база на индекса на цените. Нарастването

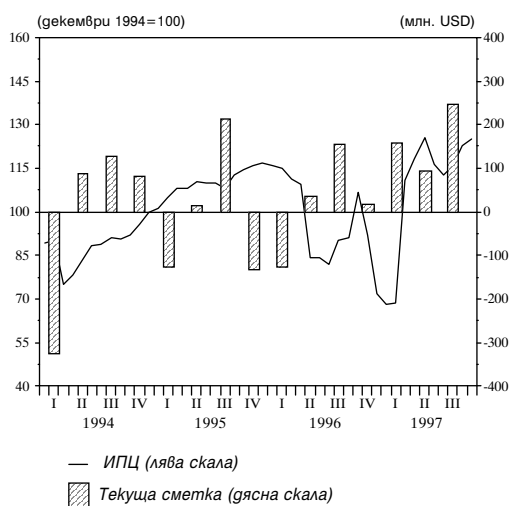
на реалните доходи в резултат на стабилизицията обикновено води до бурен растеж в потреблението. В резултат на тези два фактора е възможно да възникнат значителни дефицити в търговския баланс и текущата сметка. В Аржентина, Естония и Литва дефицитите в текущите сметки след въвеждането на валутен съвет представляват около 3-5% от БВП. Затова е необходимо да се предприемат мерки за преодоляване на неблагоприятните ефекти за баланса на текущите операции от надценяването на местната валута.

Поведението на външната търговия след 1991г. показва, че реалната обезценка на лева няма очаквания стимулиращ ефект за българския износ. Напротив, валутните кризи дестабилизируют икономиката, вследствие на което се свива както производството, така и износа.

Един от показателите, използван като индикатор за конкурентноспособността на българския износ, е индексът на реалния ефективен валутен курс. Реалните ефективни валутни курсове на лева при използването на потребителските цени (CPI) и на цените на производител (PPI) като дефлатори показват известно надценяване на лева в края на годината. Използвана е кошница, базирана на относителните тегла на основните валути във външнотърговските разплащания на България.

В началото на 1997г. индексите се характеризират с големи колебания, последвани от относителна стабилизация след въвеждането на валутен съвет. От март 1997г. започва да се наблюдава реално надценява-

Реален ефективен валутен курс и текуща сметка на платежния баланс

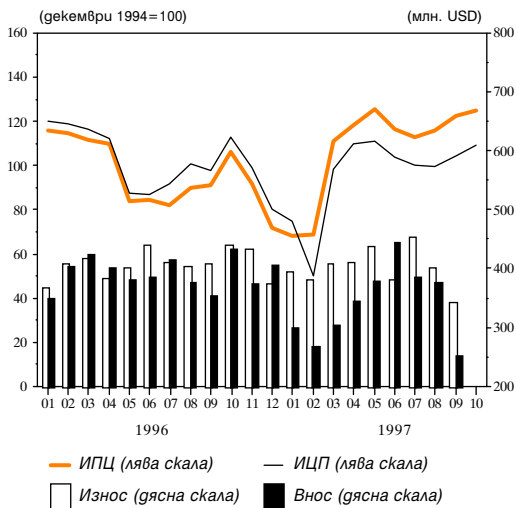

Източник: БНБ, АИАП

1) Индексите над 100 показват надценяване, а под 100 – подценяване.

2) При индекса на реалния ефективен валутен курс, дефлиран с ИПЦ се използва кошница от следните валути: щатски долар, германска марка, британска лира, френски франк.

Реален ефективен валутен курс и износ

1) Индексите над 100 показват надценяване, а под 100 – подценяване.

2) При индекса на реалния ефективен валутен курс, дефлиран с ИПЦ се използва кошница от следните валути: щатски долар, германска марка, британска лира, френски франк.

3) При индекс на реалния ефективен валутен курс, дефлиран с ИЦП, е използван курса лев/щатски долар.

не на лева, като индексът на база потребителски цени достига 124.94 през септември 1997г. (декември 1994г. = 100), а индексът на база цени на производител достига 109.42.

В краткосрочен период (за периода януари-септември), реалното надценяване на валутния курс, изчислено на база индекси на цени, не е довело до влошаване на текущата сметка на платежния баланс. Но в дългосрочен аспект, след като икономическите агенти се приспособяват по-пълно към новите условия, може да се предвиди влошаване на търговския баланс поради увеличаване вноса на потребителски стоки в резултат на нарастване доходите на населението и на вноса на инвестиционни стоки поради очакваното оживление в икономиката.

Като показател за оценка на конкурентноспособността може да се използва и индекс на реалния валутен курс, базиран на отношението между разходите за труд на единица продукция в промишлеността в България и тези в основните ни търговски партньори.

Разходи за труд на единица продукция в промишлеността

/индекс, 1990 = 100/

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
България	74.2	123.6	145.5	109.9	106.2	106.2	100.5
Европейски Съюз	105.6	109.0	111.2	107.3	107.8	110.2	111.4

Разходите за труд на единица продукция у нас изостават по отношение тези в ЕС и в основни ни конкуренти.

Разходи за труд в единица промишлена продукция в общественния сектор

Източник: НСИ, АИАП

Значителното обезценяване на лева през последното тримесечие на 1996г. и през първите два месеца на 1997г. доведе до значителен спад в заплатите в щатски долари. От гледна точка разходите за труд, независимо от увеличението на заплатите през последните месеци, българският износ остава значително по-конкурентноспособен. Поради ниския относителен дял на разходите за труд в себестойността на продукцията, по-нататъшното им намаление няма да доведе до значителни допълнителни конкурентни предимства за българския износ. През следващата година, в резултат на нарастването на реалните заплати и по-високия темп на инфлация у нас в сравнение с основните ни търговски партньори, може да се очаква намаляване на конкурентноспособността на българския износ по отношение разходите за труд спрямо конкуриращите ни страни от Централна и Източна Европа, чиито трудови разходи са по-близки до българските. Тази негативна тенденция може да се преодолее единствено чрез реструктуриране на фирмите и снижаване на разходите на основни суровини и материали, особено на електроенергия и горива.

Стандартните показатели за оценка на изменението в конкурентноспособността на една икономика не са приложими за България, както и традиционното средство за подобряване на конкурентноспособността посредством обезценка на националната валута. Напротив, поуките от миналото показват, че големите обезценки и колебания във валутния курс не допринесоха за развитието на износа, а имаха силно нега-

тивен ефект върху общото функциониране на икономиката. В дългосрочна перспектива растящата ефективност на производството и обновяването на продукцията ще трябва да се превърне в онзи фактор, който осигурява конкурентноспособност на българската икономика. □

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Финансовата стабилизация през 1997г.	3
Новият закон за Българската народна банка и търговските банки – въвеждане на твърдите бюджетни ограничения	3
Успехът на стабилизацията – снижаване на лихвения процент	7
II. Фактори на стабилизацията	10
Котвата на доходите	10
Котвата на валутния курс	21
Финансовото състояние на държавните фирми	27
Котвата на бюджетните приходи и разходи	29
III. Проблеми на икономическия растеж	33
Изместване на пазарната икономика от натуралното стопанство	33
Ефективност на съществуващата отраслова структура	40
Инвестиции и приватизация	45
Конкурентноспособност	51
